

Van tijdsgeest naar wetenschap

Een publiek debat over plagiaat als illustratie van een veranderde norm binnen de integriteit van wetenschap. Een Nederlandse casestudy (1990-2020).

Masterscriptie Cultural History of Modern Europe
Faculteit Geesteswetenschappen, Universiteit Utrecht
14 augustus 2020

Dorien van der Schot (3278506)
Biltstraat 160a
3572 BN Utrecht
d.f.vanderschot@students.uu.nl

Begeleider: dr. Pim Huijnen
Omvang: 16.332 woorden

Samenvatting

Het vertrouwen in de wetenschap is de afgelopen twee decennia flink gedaald: er heerst een beeld over een 'in crisis verkerende wetenschap'. Aangezien wetenschappelijk onderzoek van cruciaal betekenis is voor het fundament van onze samenleving, is het belangrijk om te controleren of dit huidige beeld van wetenschap klopt. Mogelijk is de stand van de wetenschap positiever dan nu lijkt, en is de wetenschap niet verslechterd, maar zijn de 'spelregels' veranderd. Om dat te achterhalen is er voor deze scriptie onderzoek gedaan naar de *norm* waarmee de integriteit van wetenschap wordt beoordeeld, en een eventuele verandering daarvan. Aangezien de constatering van verandering of continuïteit vooral waardevol worden wanneer de observatie wordt verricht over een langere periode, is dit onderzoek ingestoken vanuit een historisch perspectief, en een analyse gemaakt van het publieke debat over plagiaat tussen 1990-2020, op basis van artikelen in Nederlandse kwaliteitskranten. De selectie van 206 artikelen die daaruit is gemaakt, heeft gediend als reconstructie van dit debat. Ondanks dat het thema 'plagiaat' geen centrale plek bleek in te nemen in het debat, is er op basis van de bronnenanalyse meer duidelijkheid ontstaan over de fasen waarin en de manier waarop de verandering van de norm heeft plaatsgevonden. Samengevat kan er geconstateerd worden dat sprake is van een 'langzaam schrijdend inzicht': het belang van integriteit van wetenschap wordt meer dan begin jaren 1990 erkent; integriteit van onderzoek wordt niet als individuele maar institutionele verantwoordelijkheid gezien; en er vind codificering van gedragsregels en differentiatie van vormen van wangedrag plaats. Hoewel de kwaliteit van wetenschap onderzocht moet worden en moet blijven worden, toont dit onderzoek aan dat er óók een verandering heeft plaatsgevonden ten aanzien van de manier waarop wij wetenschappelijk onderzoek beoordelen.

Een tijdperk dat zo door de wetenschap wordt overheerst als het onze heeft een perspectief nodig van waaruit de wetenschappelijke opvattingen die het voor lief neemt worden onderzocht. De geschiedenis vormt een belangrijke bron voor zo'n perspectief.¹ -Thomas Kuhn

---

¹ Geciteerd in: Michiel Leezenberg en Gerard de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2017), 88.

Voorwoord

In juni 2019 was ik aanwezig op het World Congress on Research Integrity in Hong Kong, met als hoofdthema 'New challenges for research integrity'.² Aanleiding voor dit thema is dat veel wetenschappers vinden dat de principes van goed onderzoek beter nageleefd moeten worden. De opvatting hierachter is dat onderzoek eerlijk, zorgvuldig, transparant, onafhankelijk en verantwoordelijk dient te gebeuren. Alleen dan levert onderzoek waardevolle resultaten.

De zorgen om de kwaliteit van wetenschap zijn niet binnenskamers gebleven, integendeel. Nationaal en internationaal is er vanuit de media en het publiek een toenemende belangstelling voor wetenschappelijke integriteit. Gaandeweg is het beeld ontstaan van een 'in crisis verkerende wetenschap': er wordt getwijfeld aan de betrouwbaarheid van onderzoek. Aangezien wetenschappelijk onderzoek de basis vormt voor tal van facetten in ons dagelijks leven, zijn de implicaties van dit beeld verstrekkend. Het is daarom belangrijk dat we controleren of onze twijfel klopt, en het beeld dat we hebben terecht is. Ik ben nieuwsgierig naar de context achter het ontstaan van dit beeld, en ik vind het interessant om te onderzoeken of er wellicht iets is veranderd aan de normen, de grenzen en de definitie die we hanteren ten aanzien van integere wetenschap. Zijn de 'spelregels' van goede wetenschap hetzelfde gebleven of zijn deze veranderd? Duidelijkheid over deze vraag kan het beeld van crisis binnen de wetenschap aanvullen en nuanceren, legitimeren of zelfs ontkrachten.

Omdat ik benieuwd was naar de visie op wetenschappelijke integriteit vanuit de academie, besloot ik te willen beginnen met een archiefonderzoek bij de Commissie Wetenschappelijke Integriteit (CWI) van de Universiteit Utrecht. CWI's behandelen klachten over integriteitsschendingen, doen zo nodig aanvullend onderzoek, en brengen uiteindelijk een advies uit aan het CvB. Het leek me interessant om na te gaan wat de werkwijze en overwegingen van een commissie waren alvorens zij tot een advies kwamen. Wanneer werd een klacht ontvankelijk verklaard? Hoe grondig werd eventueel vervolgonderzoek verricht? Werden er in geval van vervolgonderzoek externen benaderd? Specialisten eventueel? Wat waren de redenen om een klacht gegrond te verklaren? Werd er jurisprudentie toegepast? Vond er bij wijze van consultatie navraag bij andere CWI's plaats? Mogelijk was er een

---

² <https://wcrif.org/wcri2019>

patroon of juist verschil te ontdekken in de dossiers van de commissie, wat zou kunnen duiden op een veranderde norm. Helaas kreeg ik omwille van privacy geen toegang tot het archief.³

Daarop besloot ik de geanonimiseerde CWI-dossiers op de site van de Vereniging voor Samenwerkende Universiteiten (VSNU) te bekijken. De dossiers bevatten een omschrijving van de klacht, het advies van het CWI aan het CvB, en in enkele gevallen een oordeel van het CvB. Door middel van ‘close reading’ hoopte ik wederom een lijn te ontdekken in de manier waarop er vanuit de academie over wetenschappelijke integriteit wordt gedacht. Nu zijn de dossiers sterk geanonimiseerd, en is het gros erg summier opgesteld. Daarmee bleek de inhoud van deze documenten in veel gevallen dan ook niet bruikbaar om de werkwijze, noch de overwegingen van de CWI’s, te achterhalen.

Inmiddels was gebleken dat een onderzoek naar de norm van goede wetenschap, vanuit het perspectief van de academie zelf en op basis van klachten over wangedrag, lastig werd. Daarom besloot ik de focus te verleggen naar het publieke debat rondom dit thema. Vanuit de eerder aangehaalde belangstelling vanuit de media, leek het me waarschijnlijk dat er debat had plaatsgevonden waaruit zou blijken op welke manier er door de tijd heen naar wetenschappelijke integriteit was gekeken. Hoe had het gesprek over de norm van wetenschap, impliciet dan wel expliciet, plaatsgevonden? En op welke manier gaf het verloop van dit debat blijk van een al dan niet veranderde norm ten aanzien van wat we wetenschappelijk integer vinden?

Met een reconstructie van dit debat, hoop ik vanuit een historisch perspectief meer context te geven aan de huidige opvatting dat een groot deel van het wetenschappelijk onderzoek onbetrouwbaar is. Het systeem waarbinnen onderzoek momenteel plaats vindt, staat onder spanning. Maar het beeld waarmee wetenschap lijkt te zijn gereduceerd tot een onbetrouwbare mening, is onjuist en verdient nuance.

Dorien van der Schot

Utrecht, augustus 2020

---

³ Om inzage te krijgen in deze dossiers heb ik de afdeling Documentbeheer en Archief (DBA) van de universiteit aangeschreven, die o.a. tot taak heeft beleidsdocumenten en notulen van de faculteiten en de bestuurlijke organen te archiveren, en een coördinerende taak heeft in het archiefbeheer van de universiteit. Omwille van privacy werd mijn verzoek doorgezet naar de juridische afdeling. De woordvoerder van die afdeling vertelde me dat de DBA niet in het bezit is van dergelijke documenten en de dossiers alleen toegankelijk voor de commissieleden. Na rondvraag bleek dat deze regels uniform gelden. Zodoende heb ik geen andere universiteiten aangeschreven.

Inhoudsopgave

Inleiding	2
Hoofdstuk 1: Wat is wetenschappelijke integriteit	
1.1. A matter of definition	9
1.2 Het belang van wetenschappelijke integriteit	16
Hoofdstuk 2: Methode	20
Hoofdstuk 3: Het debat	
3.1 Het debat 1990-2000	25
3.2 Het debat 2000-2010	30
3.3 Het debat 2010-2020	32
Conclusie	42
Literatuurlijst	47

Inleiding

Traditioneel heerst er een groot vertrouwen in de wetenschap. Vanaf de 17^e eeuw draagt de ontwikkeling van wetenschap bij aan de opvatting dat empirisch onderzoek de beste methode is om tot kennis te komen: wetenschap als objectief middel om feiten te achterhalen en kennis te vermeerderen. Dit idee werd lange tijd gesteund vanuit de overtuiging dat wetenschappelijke methoden, de aard van wetenschap, en de regels voor reproductie van onderzoek, volstaan om mogelijke onjuistheden op te sporen. In 1987 schrijft de hoofdredacteur van *Science* een editorial waarin hij de betrouwbaarheid van wetenschappelijk onderzoek benadrukt:

We must recognize that 99,9999% of [scientific] reports are accurate and truthful, often in rapidly advancing frontiers where data are hard to collect. [...] There is no evidence that the small number of cases that have surfaced require a fundamental change in procedures that have produced so much good science.⁴

Wangedrag binnen de wetenschap had daarmee geen kans: wetenschappers met de intentie te misleiden worden vroeg of laat ontmanteld, al dan niet door het systeem van peer review. Bovendien waren de ethische standaarden binnen de onderzoekspraktijk eenduidig en gerespecteerd.⁵

Aanleiding

Uit onderzoek van het Rathenau Instituut (2018) blijkt dat het aantal wantoestanden binnen de wetenschap lager ligt dan in sectoren als het bedrijfsleven, de overheid, het recht of de pers.⁶ Echter, het beeld dat wetenschappelijk onderzoek een immer betrouwbaar beeld geeft, en wetenschappers onbaatzuchtige waarheidszoekers zijn, is inmiddels achterhaald. David Resnik, een vooraanstaand onderzoeker op het gebied van wetenschappelijke integriteit, geeft in *The Ethics of Science: An introduction* (1998) een heldere beschrijving van

---

⁴ Daniel E. Koshland Jr., 'Fraud in Science', *Science* New Series 235 (1987) 4785, 141.

⁵ William Broad and Nicholas Wade, *Betrayers of the Truth* (New York 1983); David B. Resnik, *The Ethics of Science. An Introduction* (New York 1998) 2-3; Ruud Abma, *De publicatiefabriek. Over de betekenis van de affaire Stapel* (Nijmegen 2013) 53.

⁶ Resnik, *Ethics of Science*, 1; Rathenau Instituut, *Vertrouwen in de wetenschap* (Den Haag 2018), <https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/impact/vertrouwen-de-wetenschap/vertrouwen-de-wetenschap> (8 december 2019).

deze ontwikkeling: 'From a status almost comparable to a religious authority tapping directly into the Truth, science is seen more and more by the general public as a fallible and often dangerous activity.'⁷ (Op 17 oktober 2019 tweette Ivan Oranski, initiatiefnemer van Retraction Watch, dat het platform die dag zijn 20:000^e teruggetrokken artikel noteerde⁸).

De afgelopen decennia is de aandacht voor wetenschappelijk wangedrag of *scientific misconduct* flink toegenomen, en deze belangstelling kent een brede achtergrond. Allereerst is er vanuit de media toenemende interesse voor (vermeende) gevallen van wangedrag binnen wetenschappelijk onderzoek. In Nederland werd in 2011 geschokt gereageerd op de wetenschapsfraude van de Tilburgse hoogleraar sociale psychologie Diederik Stapel. Stapel bekende jarenlang onderzoeksgegevens en onderzoeksresultaten te hebben vervalst en verzonnen.⁹ Daarnaast staat de integriteit van wetenschap centraal bij publieke discussies over de rol van wetenschap in de maatschappij. Bijvoorbeeld wanneer er wordt samengewerkt met het bedrijfsleven, en twijfels bestaan over de onafhankelijkheid van onderzoek met commerciële partijen.

Maar ook vanuit universiteiten, onderzoeksorganisaties en onderzoeksfinanciers is er meer oplettendheid ten aanzien van wetenschappelijke integriteit. Themabijeenkomsten variërend van ontbijtsessies tot wereldcongressen, de lancering van nieuwe gedragscodes, initiatieven als Science in Transition en de oprichting van het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) in 2003 zijn slechts enkele voorbeelden.¹⁰ Daarnaast toont de financiering van onderzoeksprogramma's door de Nederlandse organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO), Zorg Onderzoek Nederland Medische Wetenschappen

---

⁷ Resnik, *The Ethics of Science*, 2-3.

⁸ Retraction Watch, 'Our-database-has-just-reached-a-big-milestone-20000-retractions-will-you-help-us-with-the-next-20000' (versie 17 oktober 2019), <https://retractionwatch.com/2019/10/17/our-database-has-just-reached-a-big-milestone-20000-retractions-will-you-help-us-with-the-next-20000/>. (8 december 2019).

⁹ Sarah Venema, 'Tilburg betrapt hoogleraar op fraude' (versie 8 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/document/?pdmfid=1516831&crd=557517c1-91ed-4698-b377-96102e190764&pddocfullpath=%2Fshared%2Fdocument%2Fnews%2Furn%3AcontentItem%3A53RK-PH81-DYRY-N46F-0000-00&pdcontentcomponentid=259070&pdteaserkey=sr0&pditab=allpods&ecomp=gb63k&earg=sr0&prid=e5061478-a82c-4dc3-b960-838a46cdf720> (2 augustus 2020).

¹⁰ Ries Achterberg, 'Praat met elkaar over integriteit onderzoek' (versie 18 oktober 2013), <https://www.dub.uu.nl/nl/nieuws/%E2%80%98praat-met-elkaar-over-integriteit-onderzoek%E2%80%99> (3 januari 2020); <https://www.wcrif.org/>; <https://printer.eu/>; Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VNSU), *Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit* (Den Haag 2018), <https://www.vnsu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf> (6 juni 2019); All European Academies (ALLEA), *The European Code of Conduct for Research Integrity* (Berlin 2017), <https://allea.org/code-of-conduct/> (7 augustus 2020); <https://scienceintransition.nl/>; <https://lowi.nl/>.

(ZonMw) en de Europese Unie, dat het thema van wetenschappelijke integriteit in de belangstelling staat.¹¹ Bovendien is er, mede als gevolg van een aantal bijzonder kritische artikelen, een volledig nieuw onderzoeksveld ontstaan.¹²

Concluderend wordt er alom getwijfeld aan de betrouwbaarheid van wetenschappelijke onderzoek en blijkt dat er sprake is van systematische problemen rondom de financiering, waardering, evaluatie en beoordeling. Vanuit de academie worden tal van oorzaken aangevoerd voor deze situatie. Zo wordt gesteld dat de teruggelopen financiering voor onderzoek, concurrentie tussen wetenschappers om posities en beurzen, een heersende publicatiedruk, citatiescores en impactfactors, lage baangarantie, allerlei perverse prikkels, en het zogenaamde ‘Matheuseffect’ oorzaken zijn voor deze situatie.¹³

Onderzoek

Globaal ligt de focus van studies naar wetenschappelijke integriteit op de oorzaken, frequentie, omvang en preventie van wetenschappelijk wangedrag. Middels *research on research* en *evidence based* onderzoek, kan er in kaart kan worden gebracht hoe onderzoek wordt opgezet, uitgevoerd, gedeeld, geverifieerd, geëvalueerd en beoordeeld.¹⁴ En waar de problemen zitten.

---

¹¹ <https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/fundamenteel-onderzoek/programmas/programma-detail/bevorderen-van-verantwoorde-onderzoekspraktijken/>; <https://www.nwo.nl/onderzoek-en-resultaten/programmas/replicatiestudies>; In 2019 is er een position paper geschreven dat de doorstart van dit programma mogelijk moet maken (versie Oktober 2019); https://www.zonmw.nl/fileadmin/zonmw/documenten/Fundamenteel/BVO/PositionPaper_Promoting_Responsible_Research_Practices_2019.pdf (7 augustus 2020); <https://ec.europa.eu/programmes/horizon2020/en/h2020-section/responsible-research-innovation>.

¹² Daniele Fanelli, ‘How Many Scientists Fabricate and Falsify Research? A Systematic Review and Meta-Analysis of Survey Data’ (versie 29 mei 2009), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0005738> (18 juni 2019); John P.A. Ioannidis, ‘Why Most Published Research Findings Are False’ (versie 30 augustus 2005), <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0020124> (3 januari 2020); Brain Martinson, Melissa S. Anderson and Raymond de Vries, ‘Scientists behaving badly’, *Nature* 435 (2005) 737-738.

¹³ ‘Robert Oppenheimer once mused that if the number of scientists at the end of the 1950s continued to publish at their current rate, by the end of the century the mass of their journals would weigh more than the earth.’ in: Benjamin K. Sovacool, ‘Exploring Scientific Misconduct: Isolated Individuals, Impure Institutions, or an Inevitable Idiom of Modern Science?’, *Bioethical Inquiry* 5 (2008) 271-282, aldaar 271; David B. Resnik, ‘From Baltimore to Bell Labs. Reflections on Two Decades of Debate about Scientific Misconduct’, *Accountability in Research* 10 (2003) 123-135, aldaar 125; Thomas Franssen, Wout Scholten, Laurens Hessels en Sarah de Rijcke, ‘The Drawbacks of Project Funding for Epistemic Innovation: Comparing Institutional Affordances and Constraints of Different Types of Research Funding’, *Minerva* 56 (2018) 11-33; Koshland, ‘Fraud in Science’, 141.

¹⁴ John. P.A Ioannidis, ‘Meta-research: Why research on research matters’, *PLoS Biol* 16 (2018) 3, 1-6, aldaar 1; Daniele Fanelli, ‘How Many Scientists’.

Het belang van dergelijk onderzoek is helder, maar moet worden aangevuld met studie naar de *norm* waarmee de integriteit van wetenschap wordt beoordeeld, en de mogelijke verandering daarvan. Het antwoord op deze vraag is belangrijk: wanneer blijkt dat het beoordelingskader is verschoven, en er als gevolg daarvan een andere definitie van wetenschappelijke integriteit geldt, komt de vermeende crisis van de wetenschap in een ander licht te staan. Met andere woorden: we moeten onderzoeken of de huidige opvattingen over goede wetenschap overeen komen met die van voorheen. Wanneer dit niet het geval is, zijn we namelijk appels met peren aan het vergelijken.

Er zijn verschillende argumenten die de bovenstaande focus legitimeren. Om te beginnen is het onderzoek naar wetenschappelijke integriteit de laatste 20 á 30 jaar enorm toegenomen, en is het onderwerp in hoog tempo uitgegroeid tot een zelfstandig onderzoeksveld. Deze ontwikkeling roept vragen op over de manier waarop die voortgang heeft plaatsgevonden, en welke consequenties dat mogelijk heeft gehad voor de bepaling van norm en definitie. Temeer omdat uit wetenschapshistorisch onderzoek blijkt dat onze opvatting over 'goede wetenschap' veranderlijk is. Een voorbeeld in dit verband is de casus rondom Dymph van den Boom, waarin de voormalig UvA-rector werd beschuldigd van plagiaat, en de verdediging aanvoerde dat hier geen sprake van was omdat 'de tijden zijn veranderd'.¹⁵ Bovendien is het denkbaar dat onze visie op de integriteit van wetenschap veranderd is omdat de aandacht is toegenomen: de aandacht voor het thema zou daarmee zowel oorzaak als gevolg zijn van een veranderde norm. Mogelijk is er door de toegenomen belangstelling voor het onderwerp een sterke drang tot codificering ontstaan, waardoor we juist die dingen die we helder en strak kunnen definiëren als wangedrag zijn gaan zien. Professionalisering in beleidsmatige- en juridische zin ligt hierin voor de hand. Een ander argument voor een onderzoek naar een mogelijk verschuivende norm van wetenschap, is het aantal meldingen van wangedrag bij CWI's. Sinds 2005 is het aantal klachten enorm toegenomen, en ook de aard van de klachten is diverser. Dit kan een aanwijzing zijn dat norm in wat acceptabel gevonden wordt, is veranderd.

---

¹⁵ Olaf Tempelman, 'Dat Dymph van den Boom nu zelf is betrappt op flink wat plagiaat, is welbeschouwd bijna logisch' (versie 7 juni 2019), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5W8Y-S011-DY0X-94MB-0000-00&context=1516831> (5 mei 2020).

Onderzoeksvraag

Samenvattend blijkt er dus sprake van een relatief nieuw en bovenal groeiend onderzoeksveld, wetenschapshistorici die menen dat definities en opvattingen over wetenschap verschuiven, en een toenemend aantal wetenschappers dat melding maakt van wetenschappelijk wangedrag, tenminste in Nederland.

Om te achterhalen of de norm ten aanzien van de integriteit van wetenschap veranderd is, is er in deze studie gekeken naar het publieke debat over plagiaat. Dit heeft twee redenen. Ten eerste was gebleken dat een onderzoek naar de norm van goede wetenschap, vanuit het perspectief van de academie zelf en op basis van klachten over wangedrag, lastig werd. Er moest zodoende een ander perspectief worden gezocht om het vermoeden van een veranderde norm aan te kunnen tonen. Aangezien de bestudering van de CWI-dossiers had uitgewezen dat zo'n 30% van de klachten betrekking heeft op plagiaat, leek het waarschijnlijk dat als er een verschuiving van de norm afgeleid kon worden op basis van een publiek debat, deze vorm van wangedrag waarschijnlijk veel besproken was. Zodoende is op basis van de term 'plagiaat' een casestudy verricht naar een debat over wat wetenschappelijk integer gevonden wordt, vanuit het perspectief van 'de buitenwacht'. Dit heeft geresulteerd in de volgende onderzoeksvraag:

Op welke manier illustreert het verloop van het publieke debat over plagiaat in onderzoek, tussen 1990-2020, een verschuiving van de norm ten aanzien van wetenschappelijke integriteit in Nederland?

Nu verandert een norm of definitie niet van de een op de andere dag: doorgaans gebeurt dit in het tijdsbestek van een aantal decennia. Echter, er zijn tenminste twee argumenten die de periodisering van dit onderzoek rechtvaardigen. Zo wordt er in veruit de meeste onderzoeken naar wetenschappelijke integriteit gefocust op de jaren vanaf 1990. Aangezien een comparatieve analyse waardevoller is wanneer de periodisering van de onderzoeken enigszins overeenkomt, is hier voor een eenzelfde aanvangsjaar gekozen. Daarnaast bleek het niet eenvoudig bronnenmateriaal te vinden voor deze studie, en zodoende is er noodzakelijkerwijs gekozen voor een onderzoek vanaf 1990. Evengoed is dit een legitiem startpunt: het onderzoeksveld is relatief jong en de publieke opinie over het onderwerp gaat niet veel verder terug.

Relevantie

Een antwoord op de bovenstaande onderzoeksvraag is om een aantal redenen relevant.

Ten eerste verdient de maatschappelijke discussie rondom het thema aanvulling en perspectief: wetenschappers worden niet meer op hun woord geloofd, en wetenschap is verworpen tot een mening. Ik vermoed dat dit beeld gedeeltelijk verklaard kan worden door een herdefiniëring van wat 'goede wetenschap' gevonden wordt. Goede wetenschap is niet eenduidig en het gevolg daarvan is dat wetenschappers zich moeten aanpassen aan een veranderende opvatting over wat 'goed' of 'integer' gevonden wordt.

Daarnaast is het antwoord op deze vraag belangrijk voor de wetenschap zelf, om te voorkomen dat er een presentistisch beeld ontstaat over de kwaliteit van wetenschap, en er wordt geconcludeerd dat wetenschappelijk onderzoek is verbeterd of verslechterd.¹⁶ De wetenschappelijke praktijk heeft grote verandering doorgemaakt, en onze perceptie van goede wetenschap ook.

Verder is het belangrijk *empirisch* onderzoek naar wetenschappelijke integriteit te verrichten, aangezien de publicaties over dit onderwerp voornamelijk uit niet-empirische studies bestaan, en het gros van de aanbevelingen die uit deze onderzoeken volgen nog altijd gericht zijn op het bevorderen van de bewustzijn en naleving onder wetenschappers.¹⁷ De vraag is hoe terecht dit is, en bovendien hoe effectief.

Tot slot zijn veel studies naar wetenschappelijke integriteit Amerikaans, of gebaseerd op Amerikaanse data of context, terwijl een kwart van het wereldwijde onderzoek in Europa plaatsvindt.¹⁸ Met dit onderzoek wordt geprobeerd een overwegend Amerikaans perspectief op wetenschappelijk wangedrag en wetenschappelijke integriteit aan te vullen met een Nederlands onderzoek.

---

¹⁶ Presentisme is een manier van historische analyse waarbij hedendaagse ideeën en perspectieven anachronistisch worden geïntroduceerd in voorstellingen of interpretaties van het verleden. In dit soort benadering, dat de relevantie van geschiedenis voor het heden benadrukt, krijgen de zaken die niet relevant lijken om de eigen overtuiging te staven, weinig aandacht. Daarmee leidt een presentistische benadering (vaak) tot een misleidend beeld van het verleden.

¹⁷ Noémie A. Bonn and Wim Pinxten, 'A decade of empirical research on research integrity: what have we (not) looked at?', *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics* 14 (2019) 41, 338-352, aldaar 338.

¹⁸ Simon Godecharle, Benoit Nemery and Kris Dierickx, 'Heterogeneity in European Research Integrity Guidance: Relying on Values or Norms?', *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics: An International Journal* 9 (2014) 79-90, aldaar 79-80.

Leeswijzer

Deze scriptie is onderverdeeld in drie hoofdstukken. In hoofdstuk 1 *Wat is wetenschappelijke integriteit?* wordt middels een historiografisch overzicht de veranderlijkheid van de wetenschappelijke norm aangetoond, en vervolgens toegelicht waarom het belangrijk is dat de opzet, uitvoering en evaluatie van onderzoek gedegen gebeuren. Daarna wordt in hoofdstuk 2 *Methode* uiteengezet waarom er voor dit onderzoek gebruik is gemaakt van een kwalitatieve onderzoeksmethode. Daarnaast wordt uitgelegd op welke manier de CWI-dossier en krantenartikelen hebben gediend als bronnen voor dit onderzoek, en op welke manier deze geanalyseerd zijn. Vervolgens wordt in H3 *Het Debat* beschreven op welke manier er in Nederlandse kwaliteitskranten, door 'de buitenwacht', debat is gevoerd over plagiaat. Om ten slotte een antwoord te geven op de vraag op welke manier het publieke debat over plagiaat in wetenschappelijk onderzoek aantoont dat de norm van wetenschappelijke integriteit in Nederland veranderd is. Kan er, ondanks dat de kwaliteit van wetenschap onderzocht moet worden, aangetoond worden dat er óók een verandering heeft plaatsgevonden ten aanzien van de manier waarop wij wetenschappelijk onderzoek beoordelen?

1. Wat is wetenschappelijke integriteit?

Dit hoofdstuk heeft tot doel het onderwerp over wetenschappelijke integriteit te verdiepen. Daartoe wordt in dit hoofdstuk een historiografisch overzicht gegeven en de veranderlijkheid van de wetenschappelijke norm begin jaren 1990 aangetoond. In navolging van de inleiding, wordt vervolgens beargumenteerd waarom de integriteit van onderzoek maatschappelijke waarde heeft en van fundamenteel belang is voor de wetenschap zelf.

1.1 A matter of definition

Een jong onderzoeksveld (1980-1995)

De eerste aandacht voor wetenschappelijke integriteit ontstaat eind jaren 1970 in Amerika. In 1976 publiceert de *New Scientist* een artikel waaruit na informele rondvraag blijkt dat het aantal wetenschappers dat er onjuiste onderzoekspraktijken op na houdt, waarschijnlijk hoger ligt dan tot dan toe wordt aangenomen.¹⁹ Schattingen van officiële studies over de omvang van wetenschappelijk wangedrag worden daarnaast in twijfel getrokken, aangezien deze cijfers zijn gebaseerd op zaken waarin wangedrag door wetenschappers werd bekend -en dergelijke gegevens vermoedelijk geen betrouwbaar beeld schetsen. Na het verschijnen van het boek *Betrayers of the Truth* (1983), en enkele grote schandalen aan Amerikaanse universiteiten en onderzoeksinstituten, is het argument dat formeel beleid niet nodig is vanwege het 'zelfreinigend vermogen van de wetenschap' niet langer houdbaar. Nicholas Steneck, emeritus hoogleraar wetenschapsgeschiedenis aan de universiteit van Michigan, is in de jaren 1980 een van de eerste wetenschappers die het probleem van wetenschappelijk wangedrag aankaart. Hij is stellig in zijn standpunt over de omvang van wangedrag in de wetenschap: 'The argument that misconduct is "rare" was not and to this day is not supported by hard evidence.'²⁰

Hoewel de erkenning voor het belang van *responsible conduct of research* in Amerika begin jaren 1990 groeit, blijft constructief beleid als vervolg op de ontwikkelingen uit de

---

¹⁹ Ian St. James Roberts, 'Cheating in Science', *New Scientist* 72 (1976) 1028, 466-469.

²⁰ Nicholas H. Steneck, 'Fostering Integrity in Research: Definitions, Current Knowledge, and Future Directions', *Science and Engineering Ethics* 12 (2006) 53-74, aldaar 57.

jaren 1980 uit.²¹ De voornaamste reden is dat de verschillende betrokkenen het niet eens kunnen worden over de definitie van wetenschappelijk wangedrag. Er lijkt sprake van een impasse, en de bevordering van wetenschappelijke integriteit blijft voornamelijk gebaseerd op algemeen advies, enkele gedragsregels van universiteiten en onderzoeksinstituten, en een klein netwerk van mensen dat zich op lokaal gebied bezig houdt met het onderwerp.²² Er is weliswaar sprake van wetenschapsethiek, maar deze is met name discipline-bepaald, bijvoorbeeld binnen vakgebieden als de genetica, de kernfysica, onderzoek met dierproeven of zogenaamd mensgebonden onderzoek. Deze gedragsregels zijn discipline-bepaald: daarbuiten hebben ze geen betekenis. Naast deze discipline-afhankelijke richtlijnen en de standaard dat fabricatie, falsificatie en plagiaat onacceptabel zijn, bestaat er lange tijd geen algemene beroepscode waar wetenschappers zich, ongeacht vakgebied, verplicht aan dienen te houden.

ONDANKS het gebrek aan beleid en een heldere definitie, wordt wetenschappelijke integriteit in toenemende mate beschouwd als aspect dat onlosmakelijk verbonden is met de kwaliteit van wetenschap. Als gevolg daarvan ontstaan midden jaren 1990, parallel aan het veld van wetenschapsethiek, de eerste contouren van wetenschappelijke integriteit als zelfstandige discipline. Wetenschappers die onderzoek doen naar wetenschappelijke integriteit, houden zich bezig met het bestuderen van alle handelen in strijd met de algemene professionele wetenschappelijke beginselen, of juist ter bevordering van deugdelijk handelen, onafhankelijk van disciplines.²³ (In het Engels klinkt de samenhang tussen de twee deelgebieden vanzelfsprekender dan in de Nederlandse vertaling, en idealiter worden *research ethics* en *research integrity* in aanvulling op elkaar gebruikt.)

De ontwikkeling van wetenschappelijke integriteit als recent fenomeen, wordt benadrukt door Serge Horbach en Willem Halffman, onderzoekers verbonden aan het Institute for Science in Society (ISIS) aan de Radboud Universiteit in Nijmegen. In 'Promoting

---

²¹Patricia Woolf, 'Fraud in Science. How Much, How Serious?' (versie oktober 1981), <https://philpapers.org/rec/WOOFIS> (15 augustus 2019); Broad, *Betrayers of the Truth*; Barbara J. Cullington, 'Congress passes NIH Bill', *Science* 230 (1985) 525; Jeniffer L. Glick, 'On the potential cost effectiveness of scientific audits', *Accountability Research* 1 (1989) 1, 77-83; Jon Cohen, 'Gallo Guilty of Misconduct', *Science New Series* 259 (1993) 5092, 168-170.

²² Resnik, 'From Baltimore to Bell Labs', 125; Steneck, 'Confronting Misconduct in Science in the 1980s and 1990s: What has and has not been accomplished?' *Science and Engineering Ethics* 5 (1999) 161-176.

²³ Steneck, 'Fostering Integrity in Research'; All European Academies (ALLEA), *The European Code of Conduct for Research Integrity* (revised edition 2017), <https://allea.org/wp-content/uploads/2017/05/ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2017.pdf> (18 juni 2019).

Virtue or Punishing Fraud: Mapping Contrasts in the Language of ‘Scientific Integrity’ (2017) betogen zij integriteit binnen de wetenschap momenteel als cruciaal aspect van het wetenschappelijke bedrijf wordt beschouwd, maar de wetenschap verschillende ‘gouden tijden’ heeft gekend waarin er geen sprake is geweest van aandacht voor integriteit in de wetenschap, terwijl wangedrag in de wetenschap altijd heeft bestaan.²⁴ En ook Nicholas Steneck legt de nadruk op de recente ontwikkeling van integriteit als onderdeel van wetenschap. In ‘Confronting misconduct in the 1980s and 1990s: What has and has not been accomplished?’ (1999) stelt hij:

Prior to the late 1970’s, “research integrity” was generally not recognized as an area for consideration in and of itself [...] Over the past two decades, give or take a few years, there has been significant change [...] Researchers had not in 1984 or in 1985 accepted their responsibility for the integrity in research. Today they have.²⁵

Een onderzoeksdiscipline in ontwikkeling (1995-2000)

De afgelopen twee à drie decennia is het onderzoek naar wetenschappelijke integriteit enorm toegenomen.²⁶ In het artikel ‘A decade of empirical research on research integrity: what have we (not) looked at?’ (2019) omschrijft Noémi Aubert Bonn de ontplooiing van het onderzoek tot een zelfstandige discipline treffend: ‘In the past decades increasing visibility of research misconduct scandals created momentum for discourses on research integrity to such an extent that the topic became a field of research itself.’²⁷

Een voorbeeld waaruit de ontwikkeling van het vakgebied blijkt, en bovendien illustreert hoe een norm ten aanzien van integriteit binnen wetenschap kan veranderen, is de manier waarop de definitie van wetenschappelijk wangedrag begin jaren 1990 wordt uitgebreid. In de jaren 1980 staat wangedrag gelijk aan de fabricatie, falsificatie en plagiaat (FFP) van onderzoek. Bij fabricatie en falsificatie worden onderzoeksgegevens, of soms zelfs volledige onderzoeken, verzonden of vervalst en gepresenteerd als juist. Voorbeelden

---

²⁴ Serge P.J.M. Horbach and Willem Halffman, ‘Promoting Virtue or Punishing Fraud: Mapping Contrasts in the Language of ‘Scientific Integrity’’, *Science and engineering ethics* 23 (2017), 1461-1485, aldaar 1463.

²⁵ Steneck, ‘Confronting Misconduct in Science’, aldaar 166, 168.

²⁶ Marcel C. LaFollette, ‘The Evolution of the “Scientific Misconduct” Issue. An Historical Overview,’ (versie 8 juli 2008), <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1525-1373.2000.22423>. (18 november 2019); Resnik, ‘From Baltimore to Bell Labs’; Nicholas H. Steneck, ‘Confronting Misconduct in Science’, 165-166.

²⁷ Bonn, ‘A decade of empirical research on research integrity’, 338.

hiervan zijn datamanipulatie, het verdraaien van analyse-uitkomsten of het schrijven van een artikel op basis van experimenten die nooit zijn uitgevoerd. In het geval van plagiaat wordt er gebruik gemaakt van onderzoeksresultaten van een ander, zonder dit adequaat te vermelden middels een bronvermelding. Fabricatie, falsificatie en plagiaat kunnen in elke onderzoeksfase voorkomen, van ontwerp tot uitvoering en verslaglegging, en worden beoordeeld als de meest serieuze vorm van wetenschapsfraude: het vermindert de betrouwbaarheid van onderzoek, verzwakt het vertrouwen dat het publiek in de wetenschap heeft, tast het vertrouwen van wetenschappers onderling aan, verspilt onderzoeksgeld, en het kan leiden tot besluiten die schadelijk zijn voor maatschappij of individu. Bijvoorbeeld wanneer er medische behandelingen worden toegepast die gebaseerd zijn op frauduleus onderzoek. De behandeling van een patiënt op basis van onderzoeksresultaten die niet kloppen, kan verstreckende gevolgen hebben voor iemands gezondheid. Een bekend Nederlands voorbeeld is de Nederlandse zaak omtrent voormalig internist Don Poldermans in 1999.²⁸

In tegenstelling tot FFP's wordt zogenaamde *sloppy science* (slordige wetenschap), ook wel *questionable research practices* (QRP's) genoemd, tot aan begin jaren 1990 omschreven als 'violations of the norms of science that do not constitute misconduct'.²⁹ Oftewel: onjuiste onderzoekspraktijken die minder schadelijk zijn voor de wetenschap dan falsificatie, fabricatie en plagiaat. De reden voor dit onderscheid, is dat QRP's niet direct schadelijk zouden zijn voor de integriteit van het onderzoeksproces, en zodoende een minder serieuze bedreiging vormen. 'RCR [responsible conduct of research] represents the ideal standard institutions and individuals endeavour meet. FFP encompasses practices everyone agrees should be avoided. QRP fall some place in between.'³⁰ 'Sloppy science is either not addressed in most misconduct/integrity policies or, more commonly, specifically excluded from these policies.'³¹

---

²⁸ De resultaten uit de studie van Poldermans leken aan te tonen dat het gebruik van bètablokkers het risico op een hartinfarct tijdens een operatie met 90% verminderde. In 2009 werd een Europese behandelrichtlijn opgesteld op basis van dit onderzoek en is het medicijn wereldwijd toegepast ter preventie van een hartinfarct tijdens operaties, terwijl het onderzoek naderhand frauduleus bleek.; Mathijs Smit, 'De val van Don Poldermans', *Medisch Contact* (versie 11 april 2012) <https://www-medischcontact.nl.proxy.library.uu.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/de-val-van-don-poldermans.htm> (2 december 2019).

²⁹ Steneck, 'Fostering Integrity in Research', 59.

³⁰ Steneck, *ibidem*, 54.

³¹ Steneck, 'Confronting Misconduct in Science', 170.

Enkele voorbeelden van QRP's:

- weglaten van significante onderzoeksresultaten omdat de conclusie niet bevalt
- niet bewaren van belangrijke (primaire) data
- opnemen van auteurs die niet hebben meegeschreven aan een artikel om de kans op publicatie te vergroten
- weglaten van co-auteurs
- voortijdig stoppen met verzamelen van data omdat de selectie de gewenste conclusie geeft
- een P-waarde van 0.054 naar beneden afronden en stellen dat er 'in minder dan 0.05 van de gevallen' sprake is van X
- *p-harking*: patronen in gegevens ontdekken die statistisch significant lijken, terwijl er feitelijk geen effect is
- *selective citation bias*: het selectief citeren van bevestigend onderzoek³²
- *salami slicing*: één artikel opdelen in verschillende artikelen om de kwantiteit van publicaties te vergroten (ten koste van de kwaliteit)
- dupliceren van onderzoek om de kwantiteit van publicaties te vergroten
- onvolledig vermelden van onderzoeksvoorwaarden of onderzoeksafhankelijke kenmerken
- reviewen van eigen werk
- de beperkingen van het onderzoek niet vermelden
- een onderzoek herschrijven nadat de conclusie bekend is

Intussen is de perceptie van QRP's als 'onschuldige, slordige foutjes' volledig achterhaald, en worden ze onomstotelijk tot wetenschappelijk wangedrag gerekend. 'Melodramatic as allegations of fraud can be, most scientists would agree that the major problem in science is sloppiness. In the rush to publish, too many corners are cut too often.'³³ De opname van QRP's binnen het spectrum van wetenschappelijk wangedrag, is

---

³² Miriam Urlings, *Selective citation and its consequences*; Bram Duyx, *Standing on one shoulder. Citation bias in the epidemiological literature* (Maastricht 2019).

³³ David L. Hull, 'Scientists behaving badly', *The New York Review of Books* (3 december 1998), 15-16. (geciteerd in: Abma, *De publicatiefabriek*, 57).

een voorbeeld van herdefiniëring van wetenschappelijke integriteit. De herzieningen van gedragscodes illustreert deze nieuwe norm. Daarnaast is de lijst van QRP's enorm uitgebreid en wordt de term *questionable research practices* steeds vaker vervangen door *detrimental research practices*: schadelijke onderzoekspraktijken.³⁴ Bovendien is de huidige consensus dat scientific misconduct in de vorm van FFP's de excessen betreft, en niet per definitie een negatief gevolg heeft voor het onderzoek zelf:

Plagiarism has no necessary impact on the reliability of the research record. Results are results, whether or not the person reporting them deserves credit for their discovery. Plagiarism may waste some funds [...]. But the extent of its impact on research is probably small in comparison to other irresponsible behaviours.³⁵

Een eenduidige definitie blijft uit

Gaandeweg is er meer consensus ontstaan over wat wetenschappelijk wangedrag en integriteit van onderzoek kenmerkt. Dit blijkt bijvoorbeeld uit verschillende (internationale) verklaringen en manifesten.³⁶ Desondanks duurt het probleem van definitie voort. Hier zijn een aantal redenen voor.

In de eerste plaats weerspiegelt de definitie verschillende ideeën over het bestaan, de oorzaken en de implicaties van het probleem. Mensen die de visie aanhangen dat wetenschappelijk wangedrag uitzonderlijk is, dat wordt veroorzaakt 'door een paar rotte appels', zullen waarschijnlijk een nauwer omschrijving voorstellen dan de groep die wetenschappelijk wangedrag als groot en veelvoorkomend probleem ziet.

Daarnaast dient het definitie-debat als een strijdtoneel voor tegengestelde visies over de relatie tussen wetenschap en maatschappij, waarbij het gaat om de mate waarin maatschappelijke inmenging en regulering al dan geen rol spelen in het wetenschappelijke beleid: des te breder de definitie, des te meer dit inmenging van publiek legitimeert.³⁷

---

³⁴ Lex Bouter, Joeri Tijdink, Nils Axelsen, Brain C. Martinson and Gerben ter Riet, 'Ranking major and minor research misbehaviors: results from a survey among participants of four World Conferences on Research Integrity', *Research Integrity and Peer Review* 1 (2016) 17; Word Congress on Research Integrity (WCRI), *Singapore Statement on Research Integrity* (versie 2 mei 2020), <https://www.wcrif.org/guidance/singapore-statement> (Singapore 2010); 'ALLEA publishes revised edition of The European Code of Conduct for Research Integrity' (versie 24 maart 2017), <https://allea.org/allea-publishes-revised-edition-european-code-conduct-research-integrity/> (10 mei 2020).

³⁵ Steneck. 'Fostering Integrity in Research', 62.

³⁶ <https://sfdora.org/>; <https://www.wcrif.org/guidance/hong-kong-principles>

³⁷ Resnik, 'From Baltimore to Bell Labs'; Godecharle, 'Heterogeneity in European Research', 87.

Verder is een deel van het definitieprobleem gelegen in de aard van het woord 'integriteit', dat is afgeleid van het Latijnse woord 'integrita', wat 'volledigheid' of 'volkomenheid' betekent. Integriteit wordt gevormd door de discipline-afhankelijke voorschriften, en de politieke en culturele context van degene die wetenschappelijk onderzoek verrichten. Daarmee is integriteit een vertaling is van deugden, die zodoende geen universele betekenis kan hebben.³⁸ Het gebrek aan een eenduidige definitie kan voor wetenschappers lastig zijn, omdat veel onderzoek internationaal plaatsvindt, maar richtlijnen of gedragsregels onderling sterk verschillen, en juridische consequenties voor wangedrag erg uiteenlopend zijn.

Aanvullend op het de laatste argument, is het plausibel om te veronderstellen dat verandering van de wetenschappelijke norm reden is voor het uitblijven van een heldere definitie van wetenschappelijk wangedrag. Deze veronderstelling is het uitgangspunt in deze studie. Normen hebben geen universele, noch permanente betekenis.

Tot slot is er geen consensus over het belang van een eenduidige definitie. Waar de één meent dat een heldere definitie de basis vormt voor een raamwerk waarbinnen controle, verandering en preventie van wetenschappelijk wangedrag zou moeten plaatsvinden, betoogt de ander dat een kraakheldere definitie van research integrity geen must, noch haalbaar of gewenst is.³⁹

Het belang van definitie daargelaten, beschrijft de volgende paragraaf het belang van wetenschappelijke integriteit. Voor de maatschappij en de wetenschap.

---

³⁸ Horbach, 'Promoting Virtue or Punishing Fraud'.

³⁹ Horbach, 'Promoting Virtue or Punishing Fraud'; Luca Consoli, 'Scientific misconduct and science ethics: a case study based approach', *Science and Engineering Ethics* 12 (2006), 533-541, aldaar 539; Resnik, 'From Baltimore to Bell Labs, 125 ; Maura Hiney, 'Research Integrity: What it Means, Why it Is Important and How we might Protect it' (versie december 2015), <https://www.scienceeurope.org/our-resources/briefing-paper-on-research-integrity-what-it-means-why-it-is-important-and-how-we-might-protect-it/> (november 2019); Christopher Anderson, 'The Aftermath of the Gallo Case', *Science*, New Series 263 (1994) 20-22; Simon Godecharle, Benoit Nemery and Kris Dierickx, 'Heterogeneity in European Research Integrity Guidance: Relying on Values or Norms?', *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics: An International Journal* 9 (2014) 79-90, aldaar 79-80, 87; Simon Godecharle, Benoit Nemery and Kris Dierickx, 'Guidance on research integrity: no union in Europe', *The Lancet* 381 (2013), 1097-1098; Jocelyn Kaiser, 'A Misconduct Definition that Finally Sticks?', *Science*, New Series 286 (1999), 391; Rik Peels, 'Value pluralism in research integrity', *Research integrity and Peer Review*, (versie 22 augustus 2019) [10.1186/s41073-019-0076-4](https://doi.org/10.1186/s41073-019-0076-4), (12 januari 2019).

1.2 Het belang van wetenschappelijke integriteit

Given that science is the key driver of human progress, improving the efficiency of scientific investigation and yielding more credible and more useful research results can translate to major benefits. [...] Science needs science to avoid wasted effort and optimize resources.⁴⁰

Betekenis voor de maatschappij

Na de zaak-Stapel (2011) ontstond in Nederland publieke zorg en discussie over de betrouwbaarheid van wetenschap: op welke schaal, met welke frequentie en welke omvang kwamen dergelijke misstanden voor? Oftewel: hoe structureel was het probleem?⁴¹

Dit is een legitieme vraag, aangezien wetenschappelijk onderzoek kennis en inzichten aanlevert voor uiteenlopende onderdelen van onze maatschappij: van gezondheidszorg tot ruimtelijke ordening en onderwijs. Een betrouwbaar en efficiënt wetenschapssysteem zijn het fundament voor een solide maatschappelijk draagvlak. Wanneer er wordt getwijfeld aan de deskundigheid van wetenschappers, ontstaat het risico op slecht onderbouwde keuzes, en is een samenleving vatbaarder voor allerlei onjuiste informatie of ongefundeerde claims, bijvoorbeeld door groepen met een specifiek eigenbelang. Bovendien kunnen de gevolgen van onbetrouwbaar onderzoek grote impact hebben op individuen, zoals bij medisch onderzoek dat niet zorgvuldig wordt opgezet of uitgevoerd. Het is belangrijk dat het vertrouwen in de expertise van wetenschappers, gepaard gaat met vertrouwen in de manier waarop het onderzoek plaatsvindt.⁴²

Daarnaast wordt wetenschappelijk onderzoek voor een groot deel gefinancierd vanuit publieke middelen, en is een zorgvuldige besteding en een rechtvaardiging van die middelen op z'n plaats.⁴³ Ook omdat het toekomstige investeringen in onderzoek

---

⁴⁰ John P.A. Ioannadis, 'Meta-research: Why research on research matters', *PLoS Biology* 16 (2008) 3, 1-6, aldaar 1.

⁴¹ Zie voetnoot 10

⁴² Hiney, 'Research Integrity: What it Means'.

⁴³ Een fragment uit het *VSNU Branchejaarverslag 2011*: 'In het verleden stond de plaats van de wetenschap in de samenleving nauwelijks ter discussie. Op dit moment is de externe vraag naar transparantie en verantwoording continu, gedetailleerd en niet zelden disproportioneel. Voor de universiteiten is er geen andere optie dan op integere wijze doorgaan met wetenschapsbeoefening, met meer dan ooit de blik naar buiten gericht.' Vereniging van Samenwerkende Universiteiten (VSNU), *VSNU Branchejaarverslag 2011* (Den Haag 2012), <https://www.vsnu.nl/files/documenten/Publicaties/BJV2011-NL.pdf> (12 december 2019) 1-27, aldaar 4; Een actueel voorbeeld betreft de adviezen van het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (RIVM) aan de overheid ter bestrijding van de Corona-crisis, op basis waarvan de overheidsmaatregelen getroffen worden; Miriam Urlings, *Selective citation and its consequences* (Maastricht 2019) 8; Wim van Saarloos en José van

legitimeert en de wetenschappelijke basis voor beleid of innovatie verstevigd. Innovatie binnen de gezondheidszorg en techniek drijft voor een aanzienlijk deel op wetenschappelijk onderzoek. De bewaking van integer onderzoek draagt bij aan het voorkomen van verspilling van tijd, geld en materieel. Voor de investering van onderzoek worden miljarden beschikbaar gesteld, maar wanneer onderzoeksresultaten waardeloos worden door een slecht opgezette of uitgevoerde studie, is dit verspilling van kapitaal in elke zin van het woord.

Betekenis voor de wetenschap

Eenzelfde principe gaat op voor de inzet van intellectueel vermogen van onderzoekers. Wanneer onderzoekers zich verbinden aan een onderzoeksproject waarvan de uitkomst niet bijdraagt aan nieuwe inzichten, verspillen zij hun energie.

Daarnaast is wetenschappelijke integriteit van groot belang voor het fundament van wetenschap en vervolgonderzoek, en het vertrouwen tussen wetenschappers. In Nederland geven de onderzoeksprogramma's Replicatiestudies en Bevordering van Verantwoorde Onderzoekspraktijken van NWO en ZonMw, maar ook de herziene gedragscode wetenschappelijke integriteit uit 2018, blijk dat er vanuit de wetenschappelijke gemeenschap aandacht is voor het waarborgen en bevorderen van kwalitatieve wetenschap. In de gedragscode wetenschappelijke integriteit van oktober 2018, wordt het belang van integer onderzoek voor de kwaliteit van wetenschap expliciet omschreven.⁴⁴ Onderzoek dient betrouwbaar, transparant en verantwoordelijk te zijn, voor alle partijen binnen en buiten de wetenschap.⁴⁵

Dijck, 'Wetenschap is niet maar een mening' (versie 3 januari 2017) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5MJ6-YJC1-DYMH-R42P-00000-00&context=1516831> (5 december 2019).

⁴⁴ Voor het goed functioneren van wetenschap is wetenschappelijke integriteit van essentieel belang. [...] Wetenschappelijk onderzoek ontleent zijn status immers aan het feit dat het gaat om een normatief gereguleerd proces, waarbij die normativiteit deels methodologisch en deels ethisch van aard is en gearticuleerd kan worden in een aantal leidende principes: eerlijkheid, zorgvuldigheid, transparantie, onafhankelijkheid, verantwoordelijkheid. Wanneer deze principes niet leidend zijn, bedreigt dit zowel de kwaliteit als de betrouwbaarheid van de wetenschap.

⁴⁵ Deze opvatting over de waarden waar wetenschappelijk onderzoek aan zou moeten voldoen, wordt in 1942 door Robert Merton geformuleerd onder het acroniem CUDOS: Communism, Universalism, Disinterestedness en Organized Skepticism. Robert, K Merton, *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, (Chicago 1973); Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), Publicatie klachten wetenschappelijke integriteit (versie 30 november 2019) <https://vsnu.nl/publicatie-klachten-wetenschappelijke-integriteit.html> (14 mei 2020).

Uitgaande van het belang van goede wetenschap voor de wetenschap zélf, wordt er veel *meta-research* uitgevoerd. *Meta-research* laat zich het beste omschrijven als ‘onderzoek naar onderzoek’ en onderzoekspraktijken, vanuit een multidisciplinair perspectief en op basis van verschillende theoretische en experimentele methoden. Het doel van onderzoek naar onderzoek is het creëren van een beter beeld ten aanzien van de manier waarop onderzoek methodologisch wordt uitgevoerd, gecommuniceerd, geverifieerd, geëvalueerd en beloond of gestimuleerd.

Vanaf half jaren 2000 worden er kort na elkaar een aantal meta-studies gepubliceerd die de wetenschappelijke gemeenschap in heftige verlegenheid brengen. In 2005 verschijnt het artikel ‘Why Most Published Research Findings Are False’ (2005) van John Ioannidis, hoogleraar Epidemiologie aan Stanford University.⁴⁶ In het artikel toont Ioannidis de twijfelachtige manier waarop veel onderzoek wordt opgezet en uitgevoerd. In hetzelfde jaar verschijnt ‘Scientists behaving badly’ (2005) van Brain Martinson, waarin wordt aangetoond dat wetenschappelijk wangedrag breder is dan falsificatie, fraude en plagiaat. Vervolgens publiceert Danielle Fanelli enkele jaren later een groot meta-onderzoek naar wetenschappelijk wangedrag. In het artikel ‘How Many Scientists Fabricate and Falsify Research? A Systematic Review and Meta-Analysis of Survey Data’ (2009) maakt hij eerdere vermoedens aannemelijk: waar voorheen wordt uitgegaan van ‘een paar rotte appels’ toont Fanelli dat de schattingen naar boven bijgesteld moeten worden, en waarschijnlijk maar een puntje van de ijsberg laten zien.⁴⁷ Bovendien laat Fanelli in deze meta-studie zien dat wetenschappelijk wangedrag een probleem is van structurele, wijdverbreide aard: de geanalyseerde onderzoeken hebben betrekking op de periode van 1987-2008, en maken duidelijk dat het gedrag zich manifesteert binnen verschillende disciplines, tussen verschillende landen, onder wetenschappers van verschillende leeftijd en allure, en dergelijk gedrag bovendien zeer uiteenlopende verschijningsvormen kent.⁴⁸

---

⁴⁶ Ioannidis, ‘Why Most Published Research Findings Are False’.

⁴⁷ Martinson, ‘Scientists behaving badly’; Fanelli, ‘How Many Scientists Fabricate and Falsify Research?’.

⁴⁸ Het meta onderzoek van Fanelli toont aan dat 2% van wetenschappers heeft toegegeven zich tenminste één keer in hun carrière schuldig gemaakt te hebben aan fraude, falsificatie of plagiaat, en nog eens 30% aan zogenaamde ‘slordige wetenschap’. Omdat deze cijfers zijn gebaseerd op zelfreport, vermoeden onderzoekers dat het daadwerkelijke aantal veel hoger ligt. Wanneer onderzoekers is gevraagd of zij getuige zijn geweest van FFP of QRP, zijn de percentages respectievelijk 14 en 72, en ook voor deze cijfers geldt dat het daadwerkelijk aantal hoger wordt ingeschat.; Momenteel wordt er aan het Amsterdam UMC een vergelijkbaar onderzoek uitgevoerd onder in Nederland werkende onderzoekers: <https://www.nsri2020.nl/>

Catching and punishing the bad apples is an inadequate response to the misconduct problem, as misconduct represents only the fruit of a larger problem. To deal with misconduct in science, one needs to attack the problem at its roots and reform science education and the research environment.”⁴⁹

De studies van Ioannidis, Martinson en Fanelli zijn om tal van redenen bijzonder waardevol. Twee daarvan zijn in het kader van dit hoofdstuk belangrijk om te noemen. Om te beginnen wordt er aangetoond dat vooral de QRP's schadelijk zijn voor de betrouwbaarheid van onderzoek, en niet zozeer de FFP's. QRP's vinden namelijk op grotere schaal plaats en lijken een direct gevolg te zijn van een wetenschapssysteem waarin *publish or perish* het credo is.⁵⁰ In de studie van Fanelli geeft maar liefst één derde van de ondervraagde wetenschappers toe zich wel eens schuldig te hebben gemaakt aan 'slordige wetenschap'.⁵¹ Daarnaast geven de studies een grote impuls aan de ontwikkeling van wetenschappelijke integriteit als zelfstandige discipline (het artikel van Ioannidis is tot op heden een van de meest geciteerde artikelen ooit).⁵²

Echter, zoals in de inleiding al werd opgemerkt, ligt de focus van deze metastudies globaal op de oorzaken, frequentie, en het voorkomen van het probleem. Nu heeft dit perspectief vooralsnog geen duidelijke conclusies opgeleverd: het blijft al met al tamelijk speculatief. Zo geeft het 'puntje van de ijsberg' dat Fanelli beschrijft, weinig duidelijkheid over de werkelijke omvang van het probleem. Met een historisch onderzoek naar de norm van wetenschappelijke integriteit, wordt onderzocht of we het spel van wetenschap nog volgens dezelfde regels spelen. Pas wanneer daar uitsluitel over is, is nieuw onderzoek naar de omvang van wangedrag zinvol.

---

⁴⁹ Resnik, 'From Baltimore to Bell Labs'.

⁵⁰ Martinson, 'Scientists behaving badly'; Fanelli, 'How Many Scientists Fabricate and Falsify Research?'; Ioannidis, 'Why Most Published Research Findings Are False'; Leslie K. John, 'Measuring the Prevalence of Questionable Research Practices With Incentives for Truth Telling', *Psychological Science* 23 (2012) 5, 524–532; Joeri Tjink, *Publish or Perish* (Amsterdam 2016); George C. Banks, Steven G. Rogelberg and Haley M. Woznyj, 'Evidence on Questionable Research Practices: The Good, the Bad, and the Ugly', *Journal of Business and Psychology* 31 (2016) 323-338; Sovacool, 'Exploring Scientific Misconduct'.

⁵¹ Fanelli, 'How many scientists falsify their research'; John 'Measuring the prevalence of QRP'; Steneck 'Fostering Integrity in Research', 63; Martinson, 'Scientists behaving badly'.

⁵² <https://journals.plos.org/plosmedicine/article/metrics?id=10.1371/journal.pmed.0020124>

2. Methode

In dit hoofdstuk wordt toegelicht op welke manier het onderzoek van deze scriptie is opgezet en uitgevoerd, waarom er voor de gebruikte bronnen is gekozen en op welke manier deze zijn geanalyseerd. Uitleg hiervan is essentieel om de context van hoofdstuk 3 *Het debat* te begrijpen. Tot slot wordt uitgelegd welk voordeel een kwalitatieve methode heeft voor een onderzoek naar wetenschappelijke integriteit.

CWI-dossiers VSNU

In 2011 zijn alle CWI-dossiers (vanaf 2005) openbaar gemaakt en op de site van de VSNU geplaatst, met als doel meer transparantie te geven over de aard, frequentie en eventuele maatregelen bij klachten over wetenschappelijk wangedrag.⁵³ Hoewel de dossiers niet bruikbaar waren geweest om onderzoek te doen naar de visie op wetenschappelijke integriteit vanuit de academie, hebben de dossiers wel gediend als eerste bron voor dit onderzoek. De reden hiervoor is dat uit de lijst van de dossiers naar voren kwam, dat het aantal meldingen vanaf 2005 in grote lijnen toeneemt en de diversiteit van de klachten groeit. Dit was een belangrijk aanknopingspunt, omdat het zou kunnen duiden op een veranderde norm. Daarnaast bleek dat ruim 30% van alle klachten die er bij commissies terechtkomen, betrekking heeft op plagiaat. (In tabel 1 op bladzijde 22 wordt een overzicht gegeven van de klachten over wangedrag bij CWI's. Het overzicht is gebaseerd op alle 162 beschikbare rapporten). Daarmee leek het waarschijnlijk dat als er een verschuiving van de norm afgeleid kon worden op basis van een publiek debat, plagiaat een veel besproken

---

⁵³ De procedure verloopt als volgt: bestaat er een vermoeden van een integriteitsschending, dan kan een klacht worden ingediend bij de commissie wetenschappelijke integriteit van de desbetreffende universiteit, al dan niet na raadplegen van een vertrouwenspersoon wetenschappelijke integriteit. Als een klacht wijst op een schending van de wetenschappelijke integriteit, dan volgt een onderzoek door een integriteitscommissie. Wanneer deze commissie de klacht gegrond verklaart, adviseert zij CvB over een passende maatregel, dat hierover een beslissing neemt. Wanneer de klager of beklaagde het niet eens is met de uitspraak van de integriteitscommissie en het besluit van het CvB, kan de klager of beklaagde de zaak voorleggen aan het Landelijk Orgaan Wetenschappelijke Integriteit (LOWI) voor een second opinion. Binnen 6 weken na uitspraak door het CvB van de betreffende universiteit dan wel het LOWI, dient het dossier in geanonimiseerde versie op de site van de VSNU geplaatst worden.

thema was geweest. Zodoende er is een selectie gemaakt van dossiers over plagiaat, en zijn deze dossiers nauwkeurige bestudeerd.

Ten eerste het verweer van veel beklaagden: argumenten als ‘ik wist niet dat’ komen veel voor.⁵⁴ Dat is opvallend, niet alleen omdat plagiaat een zwaar vergrijp is dat binnen de academische wereld streng wordt veroordeeld, zoals in hoofdstuk 1 is uitgelegd, maar ook omdat het bewijs voor het aantonen van plagiaat, mits het wordt opgemerkt, relatief eenvoudig is. Bijvoorbeeld door gebruik van software. Je zou verwachten dat de combinatie van deze twee aspecten het plegen van plagiaat ontmoedigt, of onderzoekers tenminste heel voorzichtig maakt. Bovendien hebben de commissies die deze zaken hebben onderzocht, zich in hun advies gebaseerd op de eerste gedragscode wetenschappelijke integriteit, afkomstig uit 2004 en herzien in 2012 en 2014. In dit document worden de principes van eerlijkheid en zorgvuldigheid, en ook controleerbaarheid gedefinieerd en uitgewerkt in 16 zogeheten gedragsnormen, en wordt onder andere de omgang met auteurschap, citatie, bronvermelding en intellectueel eigendom expliciet genoemd.⁵⁵ Maar kennelijk waren deze normen niet alom bekend.

Een tweede opvallende punt in de dossiers is de verschillende manier waarop het plagiaat wordt genoemd, en al dan niet als gevolg daarvan uiteenlopend wordt beoordeeld. In dossiers waar ‘onzorgvuldig publiceren’, ‘schending zorgvuldigheid’, ‘onzorgvuldig omgaan met bronvermelding en intellectuele herkomst’ en ‘wetenschappelijke fout of fraude’ worden vermeld, is er theoretisch gezien sprake van plagiaat. In andere gevallen wordt de term plagiaat wel genoemd, maar worden er geen of slechts zachtzinnige maatregelen getroffen: ‘Er is sprake van plagiaat, maar slechts in een relatief milde vorm’, of wordt gesteld dat ‘plagiaat geen zwart-wit kwestie is’. Ook wordt er geregeld onderscheid gemaakt tussen ‘tekstueel plagiaat’, ‘conceptueel plagiaat’ en ‘zelfplagiaat’.

---

⁵⁴ In 2006 wordt een hoorzitting gehouden door het CWI in Leiden, waarin het verweer van een promovendus is opgenomen: ‘Tijdens de hoorzitting heeft beklagde aangegeven dat zij niet wist dat zij een bronvermelding diende op te nemen, daar het slechts om een eerste concept ging. Naar haar zeggen heeft ze geen ervaring met bronvermeldingen.’ In een andere zaak wordt een vergelijkbare verdediging gevoerd: ‘De commissie constateert dat beklagde [...] onvoldoende begrip heeft van het omgaan met teksten van anderen of van wat kan worden verstaan onder het samenvatten, synthetiseren en parafraseren van teksten van anderen.’ In het dossier van een derde zaak staat: ‘Tijdens de hoorzitting geeft de tweede beklagde aan pas met het lezen van de klacht tot het besef te zijn gekomen met een scriptie van een ander te hebben gewerkt. Beide beklagden geven aan zich van geen kwaad bewust te zijn geweest en zij kwalificeren dat als “erg dom”.’

⁵⁵ Vereniging Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), Publicatie klachten wetenschappelijke integriteit (versie 30 november 2019) <https://vsnu.nl/publicatie-klachten-wetenschappelijke-integriteit.html> (14 mei 2020).

Jaar	Aantal klachten	Waarvan plagiaat	% plagiaat van totaal (afgerond op hele getallen)
2005	6	2	33
2006	5	4	80
2007	1	0	-
2008	6	2	33
2009	11	5	45
2010	6	0	-
2011	7	1	14
2012	12	5	42

Jaar	Aantal klachten	Waarvan plagiaat	% plagiaat van totaal (afgerond op hele getallen)
2013	16	6	38
2014	12	4	33
2015	15	8	53
2016	21	5	24
2017	19	4	21
2018	18	4	22
2019	7	0	-
Totaal	162	54	33,3%

Tabel 1: Bij CWI's gemelde klachten aan Nederlandse universiteiten 2005-2019. Bron: VSNU⁵⁶

Kwaliteitskranten

Uit de analyse van de CWI-dossiers, kan de conclusie getrokken worden dat plagiaat veel voorkomt, maar het onduidelijk is wanneer er over plagiaat gesproken kan worden. Met andere woorden: vormen van plagiaat zijn veelvoorkomend, maar er bestaat geen helder beeld over wat plagiaat precies is, en wat het niet is. Dit gegeven, gecombineerd met de eerder belangstelling voor wangedrag vanuit de media, is aanleiding geweest een mogelijke verandering van de wetenschappelijke norm te benaderen vanuit een publiek debat.

Een bron die zich goed leent voor een reconstructie van een publiek debat, zijn kranten. Op basis van de woordcombinatie 'plagiaat' en 'wetenschap' is er gezocht naar opiniestukken in kwaliteitskranten.⁵⁷ Binnen dit type krant is vervolgens een selectie gemaakt van kranten met een wetenschapskatern, kranten waar artikelen worden gepubliceerd die geschreven zijn door wetenschapsjournalisten, kranten waarin wordt bericht over wetenschappelijke actualiteiten, en kranten waarin een structurele, levendige en constructieve bijdrage van lezers wordt opgenomen. Daaruit is een selectie ontstaan van

---

⁵⁷ Kwaliteitskranten kenmerken zich door een veelzijdige berichtgeving en artikelen met diepgang over zaken die betrekking hebben op samenleving, politiek, wetenschap en cultuur.

het NRC, NRCnext, De Volkskrant, Trouw, en het Parool. De analyse van kranten is gebaseerd op een set van 436 artikelen die tussen 1990 en 2019 in de landelijke pers over wetenschappelijke integriteit zijn gepubliceerd. Vervolgens is er op basis van de abstracts van alle 436 artikelen gekeken naar de relevantie van het stuk, om zeker te weten dat het hier ging om plagiaat binnen wetenschap, en niet om plagiaat in een ander verband (in de literatuur bijvoorbeeld). Na deze scheiding bleven er 206 artikelen over die door middel van ‘close reading’ zijn geanalyseerd (tabel 2 hieronder toont de verdeling van de artikelen op basis van de zoekcombinatie ‘plagiaat’ en ‘wetenschap’). Welke publieke opvatting was er over deze vorm van wangedrag? Werd er in het publieke debat net zo uiteenlopend over plagiaat gedacht als door CWI’s? Waren de opvattingen onderhevig aan momenten waarop er een zaak over wangedrag in het nieuws was? En hoe kortdurend of permanent was die visie? En vooral: op welke manier zou dit debat een verandering laten zien over wat wetenschappelijk integere gevonden wordt?

Jaar	Aantal artikelen	Jaar	Aantal artikelen	Jaar	Aantal artikelen	Jaar	Aantal artikelen
1990	-	1998	4	2006	-	2012	25
1991	-	1999	1	2007	1	2014	32
1992	2	2000	2	2008	-	2015	9
1993	11	2001	7	2009	-	2016	9
1994	-	2002	1	2010	-	2017	6
1995	2	2003	6	2011	14	2018	3
1996	15	2004	2	2012	25	2019	7
1997	5	2005	3	2013	16	2020	0

Tabel 2: Verdeling krantenartikelen over ‘plagiaat’ en ‘wetenschap’, per jaar (1990-2019)

Het voordeel van kranten als bron voor een historische studie, is dat kranten tot de ‘oude media’ behoren, en er veel historische krantenartikelen beschikbaar zijn. Bovendien zijn deze artikelen makkelijk beschikbaar via databases. Deze databases bevatten niet alleen een enorme hoeveelheid materiaal, maar bieden ook uitgebreide zoekfuncties, waarmee een zoekopdracht heel precies uitgevoerd kan worden. Omdat er in deze studie wordt

gekeken naar een Nederlands debat, is er een combinatie gemaakt van de database LexisUni (voorheen LexisNexis) en Delpher.⁵⁸

Vanzelfsprekend kleven er ook nadelen aan het gebruik van kranten als bronnenmateriaal. Waar 'oude media' een voordeel kunnen zijn voor historisch onderzoek, kan dit omgekeerd evenredig ook een nadeel zijn. Cijfers wijzen namelijk uit dat het aantal krantenlezers terug loopt. Is de intensiteit van een publiek debat in kranten wel te vergelijken met een debat van 30 jaar geleden? Daarbij wordt de visie op plagiaat in kranten, los van de wetenschapsjournalisten, alleen geuit door mensen die de moeite hebben genomen hun opvattingen in te sturen: het is lastig te achterhalen hoe representatief deze groep is. Een ander nadeel is dat er voor dit onderzoek is gewerkt met een voor mij bepaalde dataset, namelijk die van LexisUni en Delpher: hoewel dezelfde zoektermen zijn gebruikt, is er geen exact hetzelfde zoekresultaat verschenen. Met andere woorden: voor de bevindingen van dit onderzoek is er sprake van een bepaalde mate van afhankelijkheid.

Kwantiteit vs kwaliteit

Het gebrek aan context over het probleem van wetenschappelijk wangedrag, heeft deels te maken met de overwegend kwantitatieve studies naar wetenschappelijke integriteit. Aangezien de keuze voor een bepaalde methode altijd invloed heeft op de opzet, uitvoering en conclusies van een studie, blijft een deel van onderzoek naar wangedrag in de wetenschap onderbelicht. In dit geval is dat onderzoek naar de norm die de definitie van wetenschappelijke integriteit bepaalt. Eerder is gesteld dat een norm geen universele noch permanente betekenis heeft: kwalitatief onderzoek is daarmee bij uitstek geschikt voor een onderzoek naar de opvattingen in een publiek debat. Daarmee is niet alleen het historisch perspectief van deze studie, maar ook de kwalitatieve methode door middel van 'close reading' een aanvulling op de metastudies naar het onderwerp.

---

⁵⁸ Delpher is een website ontwikkeld en beheerd door de Koninklijke Bibliotheek met gedigitaliseerde historische Nederlandse kranten, boeken, tijdschriften. Nexis Uni geeft de volledige tekst van (veel) artikelen uit dag- en nieuwsbladen in binnen- en buitenland vanaf 1990.

3. Het debat

Dit laatste hoofdstuk is een verslag van de ‘close reading’ waarmee er in kwaliteitskranten debat is gevoerd over plagiaat. Want zoals het onderstaande citaat illustreert, is het probleem van wangedrag in de wetenschap, noch het debat daarover, een recent fenomeen.⁵⁹ Het doel van dit hoofdstuk is om een onderbouwing te geven voor het beantwoorden van de hoofdvraag in de conclusie.

Debates over scientific misconduct are not new to science. For decades, scholars have been interested in the phenomenon, which, over the years, has gradually shifted from being a discussion on ‘fraud’ to one of integrity, misconduct, and ethics. [...] The definition of misconduct has been anything but static.⁶⁰

3.1 Het debat 1990-2000

De eerste aandacht in Nederland

Op 2 april 1992 doet wetenschapsjournalist Frank van Kolfschooten verslag van enkele recente zaken van wetenschapsfraude in de Verenigde Staten. Vijftien jaar eerder, in 1977, is er in de *Intermediair* een artikel verschenen over wetenschapsfraude in Nederland, maar sindsdien is er weinig vervolgonderzoek verricht. Van Kolfschooten heeft daarom een enquête gehouden onder een paar honderd hoogleraren en leden van de KNAW.⁶¹ Twee reacties waarvan hij melding maakt in dit artikel, vertellen iets over de manier waarop er intern naar wangedrag in de wetenschap wordt gekeken. Zo vraagt één hoogleraar zich naar aanleiding van gevallen waarin promovendi bleken te frauderen af, of het aio-stelsel wellicht

---

⁵⁹ Bonn, 338; Serge J.P.M. Horbach, Eric Breit and Sverre-Erik Mamelund, ‘Organisational responses to alleged scientific misconduct: Sensemaking, sensegiving, and sensehiding’, *Science and Public Policy* 46 (2019) 415-429.

⁶⁰ Serge J.P.M. Horbach, Eric Breit and Sverre-Erik Mamelund, ‘Organisational responses to alleged scientific misconduct: Sensemaking, sensegiving, and sensehiding’, *Science and Public Policy* 46 (2019) 415-429.

⁶¹ Frank van Kolfschooten, ‘Bedrog in de wetenschap’ (versie 2 april 1992), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:57JR-G1Y1-DYRY-N4JP-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

bedrog in de hand werkt. 'Niet iedereen heeft het juiste karakter om onderzoeker te worden. Als bedrog onder aio's werkelijk regelmatig voorkomt moeten we in de toekomst behalve op hersens ook op karakter gaan selecteren.'⁶² Verder stellen diverse respondenten dat de term 'bedrog' getuigt van een te simplistische kijk op het voortgangsproces in de wetenschap: het is heel gebruikelijk en acceptabel om claims te publiceren die niet geheel in overeenstemming zijn met de experimentele feiten. 'Datamassage', het buiten beschouwing laten van gegevens die niet in de theorie passen, zou zeer veel voorkomen. Sterker nog, het is vooral zaak dat de datamassage zorgvuldig gebeurt: 'een onderzoeker moet wel goed weten wat hij weggooit om niet het risico te lopen als bedrieger de geschiedenis in te gaan.'⁶³ Van Kolfschooten besluit zijn bijdrage met een oproep onder de lezers.⁶⁴ Een jaar later publiceert hij mede op basis van de respons *Valse Vooruitgang: Bedrog in de Nederlandse wetenschap* (1993), waarin hij voorbeelden van Nederlandse wetenschapsfraude geeft, en bovendien aantoont dat fraude in de Nederlandse wetenschap allerminst een zeldzaamheid is.⁶⁵

Hoewel het lastig te achterhalen is of deze opvattingen algemeen geldend zijn, blijkt uit de reacties van deze academici dat men van mening is dat integer onderzoek een kwestie is van karakter van de onderzoeker; promovendi de risicogroep zijn als het gaat om wetenschapsfraude en datamassage enigszins inherent is aan de wetenschapspraktijk. Deze visie op wetenschap en wangedrag binnen de wetenschap, klinkt terug tijdens de verdeelde ontvangst van *Valse Vooruitgang*. Sommigen prijzen de journalist zijn onthullingen, terwijl anderen de beweringen overtrokken vinden, van mening zijn dat de voorbeelden uit niet schadelijk zijn voor de betrouwbaarheid van de wetenschap ('De voortgang van de wetenschap wordt er even door misleid maar niet door bedreigd'⁶⁶), hardop twijfelen aan de integriteit van de journalistiek, menen dat frauduleuze gevallen beter binnenskamers

---

⁶² Van Kolfschooten, 'Bedrog in de wetenschap'.

⁶³ Ibidem.

⁶⁴ 'Hoeveel gevallen van bedrog of plagiaat door Nederlandse wetenschappers vermoedt of kent u? Geef een korte omschrijving (aard, plaats, vakgebied, betrokkenen, jaar) ervan. Wat heeft u gedaan om uw vermoeden te toetsen. Hoe is het bedrog aan het licht gekomen? Wat was het resultaat? Wat is uw functie? Als u dit mondeling (desgevraagd anoniem) wilt toelichten, geeft u mij dan uw naam en adres.' 'Bedrog in de wetenschap'.

⁶⁵ Frank van Kolfschooten, *Valse vooruitgang* (Amsterdam 1993).

⁶⁶ W.J. Witteman, 'Hang naar publiciteit bevordert quasi-wetenschappelijke vondsten; Ook de medische wereld kent dubieuze praktijken die veel publiciteit trekken' (versie 3 juli 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-V0G0-0150-W3XS-00000-00&context=1516831> (december 2019).

besproken kunnen worden, of stellen dat fraude binnen de wetenschap alleen kans heeft wanneer het populairwetenschappelijke studies betreft.⁶⁷ Hoe dan ook, het lijkt erop dat Frank Kolfschooten het thema op de kaart zet, want vanaf het verschijnen van *Valse Vooruitgang* in 1993 neemt het aantal krantenartikelen over wetenschappelijke integriteit in dat jaar fors toe (tabel 2, pag 23). Desondanks is het, nadat de aandacht voor het onderwerp wat is neergedaald, ruim twee jaar betrekkelijk stil.

Start van het publieke debat

Totdat *Vrij Nederland* in augustus 1996 een artikel publiceert waarin René Diekstra, hoogleraar psychologie in Leiden, wordt beschuldigd van plagiaat. In zijn boek *Het onderste boven* (1996), zou hij tenminste 13 pagina's hebben overgeschreven uit de Amerikaanse bestseller *How to Heal Depression* van Harold Bloomfield en Peter McWilliams, zonder daarbij een bronvermelding op te nemen.⁶⁸ In het artikel erkent Diekstra dat hij rijkelijk uit het Amerikaanse boek heeft geput. Ter verdediging voert hij aan dat er een bronvermelding bij zou komen, en niet te weten waarom die nog niet verschenen is. 'Misschien dat er met het heen en weer faxen iets fout is gegaan.'⁶⁹

Vanuit de universiteit wordt het plagiaat van Diekstra benadrukt als ernstig vergrijp: 'Het is een absolute faux pas en ethisch onaanvaardbaar'.⁷⁰ Een bestuurslid wetenschapszaken van de Leidse Faculteit der sociale wetenschappen, waaraan Diekstra verbonden is, duidt plagiaat als een ernstige zaak: 'Na het verzinnen van gegevens het meest vervelende ding in de wetenschap.'⁷¹ Bovendien volgen er maatregelen: een aantal van

---

⁶⁷Felix Eijgenraam, 'Hooggeleerde Malversaties' (versie 17 april 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-TNBO-0150-W4JX-0000-00&context=1516831> (12 december 2019); Hans van Maanen, 'Boek over bedrog onthult door alles -onder pseudoniem' (versie 24 april 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-Y450-0151-030P-0000-00&context=1516831> (12 december 2019); M. Mauve, 'Boulevardblad' (versie 22 april 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-TP50-0150-W54F-0000-00&context=1516831> (12 december 2019).

⁶⁸ Rene. F.W. Diekstra, *Het onderste boven. Zorg voor de psyche* (Amsterdam 1996); Harold Bloomfield and Peter McWilliams, *How to Heal Depression* (Thorsons 1995).

⁶⁹ 'Diekstra vergat bron'.

⁷⁰ 'Diekstra heeft zich wel vaker vergist' (versie 29 augustus 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0M00-0150-W382-0000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

⁷¹ 'Diekstra vergat bron' (versie 14 augustus 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0M00-0150-W382-0000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Diekstra's artikelen wordt teruggetrokken en in Leiden is de zaak aanleiding tot de instelling van een commissie die een gedragscode opstelt voor bronvermelding in populairwetenschappelijke publicaties.⁷²

Buiten de academie krijgt de affaire ook in het publieke debat veel belangstelling, en dat is voor het eerst in Nederland. Vanaf de bekendmaking van de affaire tot exact een maand later verschijnen er 11 artikelen over de kwestie, waar er van 1994 tot en met 1995 slechts twee artikelen over het onderwerp worden gepubliceerd (tabel 2, pag 23). Een enkeling meent dat plagiaat alleen voorkomt in de psychologie en de geschiedenis: 'In de exacte vakken is de grens tussen populaire wetenschap en echte wetenschap haarscherp. [...] overschrijven en opnieuw publiceren, valt ogenblikkelijk op, en komt zelden voor.'⁷³ Echter, over het algemeen is het oordeel over Diekstra zijn wangedrag afwijzend. Waar eerder wordt gesteld dat de term 'bedrog' getuigt van een te simplistische kijk op het voortgangsproces in de wetenschap, van plagiaat alleen sprake kan zijn als er iets wordt overgenomen dat 'onvervreemdbaar van een ander is', en plagiaat een zeldzaamheid betreft, is de visie nu dus duidelijk anders.⁷⁴

Naast uitingen over de specifieke zaak, is de affaire aanleiding tot belangstelling voor het thema van wetenschappelijk wangedrag vanuit algemeen perspectief. Een voorbeeld is het opiniestuk van hoogleraar Drenth, waarin hij bespreekt wat plagiaat precies is, en welk

---

⁷² 'Diekstra heeft zich wel vaker vergist'; 'Diekstra kan met aftreden verder plagiaatonderzoek niet tegenhouden' (versie 11 december 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-R1X0-0150-V48T-00000-00&context=1516831>. (12 december 1996); 'Diekstra gewist' (versie 29 januari 1997), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-YGK0-0150-Y36S-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); 'Rene Diekstra wil alsnog gelijk halen bij rechter' (versie 20 december 2000), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-Y0T0-0151-0487-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

⁷³ Ad Lagendijk, 'Plagiaat in Leiden' (versie 24 augustus 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-PXB0-0150-V3XK-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

⁷⁴ Frits Abrahams, 'Diekstra in een vlucht naar voren' (versie 2 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0MG0-0150-W0DS-00000-00&context=1516831>. (12 december 2016); W. Buikhuisen, 'Diekstra's kritiekloze overschrijven van platitudes is nog geen plagiaat' (versie 7 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0MN0-0150-W170-00000-00&context=1516831>. ; Miguel Fernandez, 'Waar komt kennis vandaan en wie kan eigendom zich opeisen?' (versie 7 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-VVF0-0150-Y041-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); Martin van der Laan, 'Affaire Diekstra' (versie 11 december 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-VXV0-0150-Y2K4-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

onderscheid er gemaakt kan worden ten aanzien andere vormen van wangedrag: 'Waar gaat het om, als we spreken van wetenschappelijk wangedrag?'⁷⁵ Hoewel de hoogleraar het verzinnen of vervalsen van gegevens streng afkeurt, bestaan er naar zijn oordeel 'vloeiende overgangen van bewust frauderen via te grote onzorgvuldigheid naar ethisch aanvaardbare slordigheid.'⁷⁶ Als voorbeeld noemt hij het selectief gebruikmaken van onderzoeksgegevens, dat weliswaar kan worden betwist, maar door de academische gemeenschap wel wordt aanvaard als bewijsmateriaal in zogeheten 'gevalstudies'.⁷⁷

In dezelfde periode verschijnt een artikel van een hoogleraar uit Groningen, waar wordt voorgesteld schendingen van wangedrag openbaar te maken en een vertrouwenspersoon voor zaken omtrent wetenschappelijke integriteit in te stellen. Onderzoekers zouden moeten leren van de fouten die worden gemaakt, en er moeten maatregelen worden ingesteld die fraude en wangedrag voorkomen.⁷⁸

De zaak-Diekstra markeert een belangrijk moment in het debat over plagiaat: zowel de universiteit als het publiek keurt plagiaat af en beide bestempelen het als ernstige vorm van wangedrag. Dit is een groot verschil ten opzichte van 1993, tijdens de publicatie van *Valse Vooruitgang*, wanneer de situatie omtrent wangedrag in Nederland nog gebagatelliseerd wordt. Enkele punten waaruit deze omslag blijkt:

- Er wordt voorgesteld een gedragscodes op te stellen ter voorkoming van wangedrag
- Er wordt erkent dat wangedrag niet discipline gebonden is
- Er wordt onderscheid gemaakt tussen verschillende vormen van wangedrag (en de uiteenlopende consequenties daarvan)
- Er wordt een expliciet oordeel geveld over plagiaat als ernstige vorm van wetenschappelijk wangedrag

---

⁷⁵ P.J.D. Drenth, 'Wetenschap tussen parafrase en bedrog' (versie 7 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0MN0-0150-W16Y-00000-00&context=1516831>. (12 december 1996).

⁷⁶ Drenth, 'Wetenschap tussen parafrase en bedrog.'

⁷⁷ Ibidem.

⁷⁸ Suzanne Baart, 'Bedrog bij medisch onderzoek kan fataal zijn' (versie 6 december 1997), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-X0R0-0150-V39G-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

3.2 Het debat 2000-2010

Maatregelen en beleid

Vanaf 2000 wordt er door verschillende partijen een aantal van de ideeën uit de voorgaande jaren in praktijk gebracht. Het Amsterdams Medisch Centrum (AMC) stelt een ‘ombudsman wetenschap’ aan die als conflictbemiddelaar moet helpen geschillen te de-escaleren, en het ziekenhuis publiceert een gedragscode met richtlijnen voor het verrichten van wetenschappelijk onderzoek. Verder pleiten NWO en de Koninklijke Nederlandse Academie voor Wetenschappen (KNAW) voor één of meer vertrouwens personen per universiteit en een landelijke orgaan wetenschappelijke integriteit (LOWI).⁷⁹ Daarnaast geeft de KNAW in 2001 een brochure voor jonge onderzoekers uit: *Wetenschappelijk onderzoek: Dilemma's en Verleidingen*.⁸⁰ In een persbericht verklaart de academie dat jonge onderzoekers ondersteund moeten worden in de ontwikkeling van een normbesef voor wetenschappelijk onderzoek. De druk om snelle resultaten in onderzoek kan deze groep in de verleiding brengen ‘persoonlijke belangen te laten prevaleren boven die van de wetenschap, en dit kan leiden tot wangedrag in de vorm van sjoemelen met onderzoeksresultaten.’⁸¹

Rond 2005 vallen er een aantal dingen ten aanzien van de manier waarop er naar wangedrag in de wetenschap wordt gekeken. Ten eerste de verklaring van de academie hierboven: in het eerder aangehaalde artikel van professor Drenth betoogt de hoogleraar dat de grens tussen onaanvaardbaar en aanvaardbaar gedrag niet altijd even duidelijk is. Zogenaamde ‘datamassage’ is weliswaar discutabel, maar afhankelijk van de mate waarin dit gebeurt, wordt het in de praktijk wel geaccepteerd.⁸² Nu wordt gesteld dat jonge onderzoekers geholpen moeten worden om wangedrag in onderzoek te voorkomen. Ook bij

---

⁷⁹ ‘AMC ontwerpt gedragscode voor onderzoek’, (versie 26 juli 2001), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48KV-0G20-0150-V3NC-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); Eveline Brand, ‘Wat is wetenschappelijk wangedrag?’ (versie 25 juli 2001), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48KT-VFW0-0150-Y531-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); Rentsje de Gruyter, ‘Er is veel wangedrag in de wetenschap’; J. de Haes over ‘haar’ gedragscode (versie 28 juli 2001), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48KT-VFW0-0150-Y531-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

⁸⁰ *Wetenschappelijk onderzoek: Dilemma's en Verleidingen* (rapport KNAW; Amsterdam 2005)

⁸¹ Broer Scholtens, ‘Lessen in normen’ (versie 25 maart 2000), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48KK-NT20-0150-V3F3-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

⁸² ‘Wetenschap tussen parafrase en bedrog.’

de lancering van de eerste gedragscode in 2005 wordt de nadruk gelegd op het aanleren van goede wetenschapsnormen bij jonge onderzoekers. Rector-magnificus van de UvA Paul van der Heijden, en tevens voorzitter van de werkgroep die de code heeft opgesteld, zegt in een interview met *De Volkskrant*: ‘de wetenschap betrouwbaarheid moet uitstralen en iedere promovendus zou hem [de gedragscode] moeten kennen.’⁸³ Terwijl de belangrijkste reden voor de instelling van een code in een andere richting wijst, namelijk die van de toename van contractonderzoek tussen (bijzondere) hoogleraren en bedrijfsleven, waardoor het vertrouwen in de wetenschap mogelijk schade oploopt. ‘De gedragscode gaat niet direct over wangedrag en bevat daarom geen sancties. Vooral de regels ten aanzien van onpartijdigheid en onafhankelijkheid zijn interessant.’⁸⁴

De vraag is hier: zit er een verschil tussen de voorschriften van integer onderzoek en de naleving daarvan in de onderzoekspraktijk? Is de code zagezegd opgesteld ‘voor de bühne’ of gelden er verschillende normen voor junior en senior onderzoekers? Wat misschien nog wel het meest opvalt, is dat er geen publieke discussie volgt. Niet over de normen van wetenschap, en niet over de aannames die in de krant naar voren komen, namelijk dat jonge onderzoekers het meest vatbaar zijn voor wangedrag (zowel de zaak-Diekstra, als alle voorbeelden in *Valse Vooruitgang* betreft wangedrag van senior-onderzoekers). Bijna 10 jaar na de zaak-Diekstra, suggereert het gebrek aan debat over wetenschappelijke integriteit, en ervan uitgegaan wordt dat een gedragscode en een brochure volstaan om het probleem van gedrag binnen de wetenschap te beteugelen.

---

⁸³ Michael Persson, ‘Om de academische zuiverheid’ (versie 7 februari 2004), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:4CF5-9950-0150-V427-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019).

⁸⁴ Mark Duursma, ‘Gedragscode borgt onafhankelijkheid wetenschappers’ (versie 8 januari 2005), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:4F6K-TPH0-0150-W225-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019); Martin van der Laan, ‘Gesjoemel in het lab. Sleutelen aan de opzet of meetmethoden als de geldschieter erop vraagt’ (versie 10 juni 2005), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:4GC6-BC90-0150-Y177-00000-00&context=1516831>

3.3 Het debat 2010-2020

Diederik Stapel

De publieke discussie over wangedrag laait vervolgens pas weer op in het najaar van 2011, wanneer Diederik Stapel wordt beschuldigd van omvangrijke wetenschapsfraude. Hij bekent vrijwel direct.⁸⁵ De zaak is omvangrijk, maar Stapel pleegt geen plagiaat. Zodoende komt er ook geen debat over plagiaat op gang. Echter, het debat dát er wordt gevoerd, heeft belangrijke gevolgen voor de norm van wetenschappelijke integriteit.

Hoewel Stapel als persoon verantwoordelijk wordt gezien voor de fraude, is een groot deel van de verwijten met name aan universiteiten gericht: hen wordt onzorgvuldigheid en nalatigheid verweten, terwijl zij als voornamelijk kennisinstellingen bij uitstek de verantwoordelijkheid hebben de wetenschappelijke integriteit te bewaken.⁸⁶ Er wordt hardop getwijfeld aan de betrouwbaarheid van wetenschappelijk onderzoek, en dit beeld wordt bevestigd door onderzoekers: 'het weglaten van statistische informatie is een dagelijkse zonde'.⁸⁷ Er klinkt een luide roep om meer transparantie vanuit de wetenschap, aangezien universiteiten klaarblijkelijk niet in staat zijn adequaat toe te zien op de betrouwbaarheid van hun eigen onderzoek, al dan niet als gevolg van druk op het systeem. Uit het publieke debat blijkt dat het wangedrag wordt gezien als een institutioneel probleem, en niet zozeer wordt geweten aan het individu van de 'ontspoorde wetenschapper'. Dat is een belangrijk punt in het debat, omdat het een radicaal andere visie geeft ten aanzien van de verantwoordelijkheid voor het bewaken van de integriteit van wetenschap. Begin jaren 1990 wordt gesteld dat gedegen onderzoek een kwestie van karakter van de individuele onderzoeker is, en er met geen woord wordt gerept over de rol

---

⁸⁵ In 2012 verschijnt *Ontsporing*, een analyse van Stapel op zijn eigen affaire. Diederik Stapel, *Ontsporing* (Amsterdam 2012).

⁸⁶ "'Wetenschap niet altijd zuiver'" (versie 9 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53RT-NC31-JC8W-Y1X7-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019), 'Verborgen moralisme' (versie 10 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53S3-J4R1-DYRY-N0J2-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019), Sjoerd de Jong, 'Aso's eten meer vlees; Hoe het Tilburgse onderzoek naar 'denken aan vlees' in de krant kwam - of juist niet' (versie 13 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53SN-PSH1-DYRY-N0HB-00000-00&context=1516831>. (december 2019).

⁸⁷ 'Op drift tot scoren volgt het bedrog'; Bart Funnekotter, 'Een logboek zou slim zijn; Kun je fraude voorkomen?' (versie 11 november 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5478-63J1-JC8W-Y4FM-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); 'Op zoek naar zonden'.

van universiteiten bij wetenschapsfraude. Dat is nu totaal anders en de gedeelde verantwoordelijkheid ten aanzien van betrouwbare wetenschap toont aan dat de norm verandert.

Mogelijk als gevolg van de publieke aantijgingen, volgen er maatregelen. Ondanks dat er 'met het controlesysteem niks mis is'.⁸⁸ In het *Branchejaarverslag 2011* van de VSNU valt te lezen dat de vereniging hecht aan openheid en zich bewust is van de bijzondere maatschappelijke verantwoordelijkheid die de kennisinstelling dragen en 'de fraudegevallen hebben gezorgd voor een wake-up call in de wetenschap'.⁸⁹

Zo gaan de rectoren van de universiteiten na of het systeem dat schendingen van de wetenschappelijke integriteit moet voorkomen en opsporen, kan worden verbeterd. Verder hebben niet alle universiteiten een commissie die integriteitszaken onderzoekt (CWI), en is er bij slechts enkele universiteiten een ombudsman of vertrouwenspersoon aanwezig.⁹⁰ Dat moet veranderen is de opvatting. Daarnaast stellen de rectoren dat het beter kan met de openheid van wangedrag aan de universiteiten: onder de vlag van de VSNU wordt besloten tot meer transparantie in schendingen van wetenschappelijk wangedrag en met terugwerkende kracht worden alle zaken vanaf 2005 anoniem gepubliceerd op de site van de VSNU.⁹¹ Aanvullend wordt in het voorjaar van 2012 de gedragscode uit 2004 aangepast en de inhoud verandert op een paar belangrijke punten. Ten eerste krijgt het begrip 'plagiaat' een uitgebreidere omschrijving dan voorheen: plagiaat betreft niet alleen het letterlijk overschrijven, maar ook parafrasering, het weglaten van noten of bronvermelding, en het gebruiken van andermans data, ontwerpen of tabellen, zonder dat aan te geven. Met deze begripsverruiming van plagiaat, wordt daarmee ook de 'slordige wetenschap' expliciet

---

⁸⁸ Joop Bouma, 'Universiteiten kijken naar betere controle op fraude' (versie 20 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53V5-FVG1-DYRY-N44Y-0000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

⁸⁹ Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), *VSNU Branchejaarverslag 2011*, <http://branchejaarverslag2011.vsnu.nl/> (Jaarverslag, Den Haag 2012). 1-27, aldaar 23.

⁹⁰ Of is deze persoon lastig te benaderen omdat het tevens de rector magnificus van de universiteit is, zoals in Tilburg.

⁹¹ Het jaar 2005 werd gekozen omdat de universiteiten zich aan het begin van dat jaar committeerden aan de nieuwe Nederlandse gedragscode wetenschapsbeoefening.; Karel Berkhout & Esther Rosenberg, 'Op zoek naar zonden' (versie 14 januari 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:54RC-TPW1-JC8W-Y4FW-0000-00&context=1516831>. (12 december 2019); 'Universiteiten kijken naar betere controle op fraude'; 'Op drift tot scoren volgt het bedrog' (versie 13 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53SN-GP01-DYRY-N27B-0000-00&context=1516831>. (19 december 2012).

opgenomen als vorm van wetenschappelijk wangedrag.⁹² Verder wordt in de herziene gedragscode de rol van universiteiten en onderzoeksinstellingen voor de bevordering en bewaking van integer onderzoek benadrukt.⁹³ Daarmee komt er meer erkenning voor wetenschappelijk wangedrag als probleem waar ook de universiteit verantwoordelijk voor is. De publieke visie dat universiteiten gefaald in het toezicht op de integriteit van onderzoek, visie ten aanzien van de verantwoordelijkheid van universiteiten in het bewaken van de integriteit van wetenschappelijk onderzoek, geeft een enorme impuls aan de opvatting hoe wangedrag voorkomen moet worden en wie daar verantwoordelijk voor zijn. Het antwoord is dat beide vanaf nu op het bord van de universiteiten ligt, en dat is een enorme verandering in de norm: onwetendheid of doofpot-politiek wordt niet langer geaccepteerd.

Wat mist in het debat

Maar wat mist in het debat, is een discussie over wat 'goede wetenschap' is of zou moeten zijn: nergens wordt besproken aan welke eisen goede wetenschap zou moeten voldoen, en waarom (buiten een paar algemene richtlijnen over de opslag van ruwe data en het belang van kritische collega's). In plaats daarvan lijken de constatering van het probleem en de aandacht voor praktische oplossingen van de situatie te volstaan: de suggestie wordt gewekt dat maatregelen die de transparantie van wetenschappelijk wangedrag aan universiteiten moeten bevorderen, voldoende zijn om de integriteit van wetenschap te waarborgen. Dat is vreemd, aangezien het belang van een wetenschappelijke norm, maar ook het gebrek daaraan, wel degelijk wordt erkend: 'Alertheid en normbesef moeten garant staan voor het tegengaan van schendingen.'⁹⁴ Des te opvallender is het dat uit een interview met LOWI-

---

⁹² Karel Berkhout, Esther Rosenberg, 'Aanscherping van code tegen plagiaat' (versie 15 juni 2012 (<https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:55WK-K561-JC8W-Y4PX-00000-00&context=1516831>) (12 december 2019); Karel Berkhout, Ellen de Bruin, 'Slordig omgaan met slordigheden Co-auteurs willen zich terugtrekken' (versie 15 september 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:56K5-9NM1-JC8W-Y4JO-00000-00&context=1516831>) (12 december 2019); Marcel aan de Brugh, 'Het is erger dan fraude, het is slordig' (versie 21 januari 2017), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5MP0-MGB1-JC5G-145N-00000-00&context=1516831>) (12 december 2019); Lex Bouter, Joeri Tjink, Nils Axelsen, Brain C. Martinson and Gerben ter Riet, 'Ranking major and minor research misbehaviors: results from a survey among participants of four World Conferences on Research Integrity', *Research Integrity and Peer Review* 1 (2016) 17.

⁹³ Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VNSU), *Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit* (Den Haag 2004, herziene versie 2014), https://vsnu.nl/files/documenten/Domeinen/Onderzoek/Code_wetenschapsbeoefening_2004_%282014%29.pdf (6 juni 2019).

⁹⁴ 'Op zoek naar zonden'.

voorzitter Kees Schuyt, en hoogleraar rechtsfilosofie en vertrouwenspersoon aan de Universiteit Utrecht Ton Hol, blijkt dat meldingen van wangedrag in de praktijk eerder voortkomen uit rivaliteit en jaloezie dan uit verontwaardiging over de schending van de norm.⁹⁵ In een andere artikel wordt bovendien gesteld dat het universiteiten ontbreekt aan de wil om plagiaat op te sporen en te bestrijden, niet in de laatste plaats 'doordat wetenschappers heel verschillend denken over wat plagiaat is.'⁹⁶ Kennelijk is de norm toch niet op alle vlakken helder, althans niet wat op het gebied van plagiaat.

Het belang van een goede onderzoekscultuur

Doordat de affaire-Stapel wordt beoordeeld als een voorbeeld van een falend systeem, verschuift het accent van de discussie over wangedrag naar de cultuur waarbinnen onderzoek plaatsvindt. Ook in dit debat staat plagiaat niet centraal, maar worden er interessante dingen gezegd die van iets vertellen over de manier waarop de goede wetenschap wordt uitgelegd. Zo komt uit interviews en opiniestukken naar voren dat men de verleiding tot fraude ziet als een direct gevolg van een organisatiecultuur waar te weinig transparantie heerst, terwijl de focus tegelijkertijd ligt op individuele carrières binnen een systeem waarin veel concurrentie heerst.⁹⁷ 'Fraude in de wetenschap heeft niets te maken met een gebrekkig inzicht in normen. In een bedrijfstak waarbinnen je naaste collega's je grootste concurrenten zijn, is de kans niet groot dat er een echt transparante organisatiecultuur ontstaat.'⁹⁸ Erkenning voor teamwork zou bovendien kunnen bijdragen aan een cultuur waar onderzoekers zich niet alleen verantwoordelijk voelen voor de integriteit van hun eigen werk, maar ook dat van zijn omgeving: 'de aanscherping van de

---

⁹⁵ Ibidem.

⁹⁶ Karel Berkhout en Esther Rosenberg, 'Universiteit laks in opsporen en bestraffen van plagiaat' (versie 11 februari 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:54XW-JP71-DYRY-N52Y-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); 'Brieven over fraude' (versie 11 februari 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:54YB-CKC1-JC8W-Y3MJ-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

⁹⁷ Karel Berkhout & Esther Rosenberg, 'Minder schrijven, meer lezen' (versie 22 september 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:56N4-G1X1-JC8W-Y4YR-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); Karel Berkhout, 'Een kunstzinnig kopiërende hoogleraar' (versie 11 oktober 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:56SS-0491-JC8W-Y4V4-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

⁹⁸ 'Onderzoek vervalsen : je moet nu bijna wel' (versie 28 april 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:55H9-BST1-DYRY-N1VD-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

code is dan ook bedoeld als versterking van de sociale controle.⁹⁹ Daarnaast wordt de gebrekkige begeleiding van promovendi genoemd als risicofactor van wangedrag, omdat discussies over de ethische kanten van het onderzoek niet worden gevoerd en er eerder slordigheid ontstaat. In plaats daarvan zouden promovendi in het eerste jaar een vak research skills moeten krijgen, waarin de kwaliteit van wetenschap besproken wordt en onderzoekers wordt geleerd te reflecteren op hun vak. 'De pauzes van congressen zonder wifi, dat zijn de momenten om nog eens een praatje met promovendi te maken.'¹⁰⁰

Uit deze fragmenten blijkt dat de praktijk waar het onderzoek verricht wordt, een belangrijke invloed heeft op gedragingen en eventuele misdragingen van onderzoekers. De norm die daaruit spreekt, is dat onderzoek in zekere zin een sociale activiteit is. In feite wordt dit ook gezegd met de uitspraak over wetenschap als teamwork. Daarnaast wordt aangegeven dat de norm van goede wetenschap bekend is, maar de naleving van die normen ingebed moet zijn in een cultuur waarbinnen de kwaliteit van onderzoek wordt gewaardeerd, en het belang van integere wetenschap wordt benadrukt en uitgedragen. Wat daar eigenlijk mee gezegd wordt, is dat de omgeving waarbinnen het onderzoek wordt uitgevoerd, essentieel is voor de integriteit van onderzoek, en investering van aandacht, tijd en middelen noodzakelijk zijn. Er wordt van universiteiten verwacht dat ze de bevordering van integriteit onder wetenschappers stimuleren door deze op verschillende manieren te faciliteren. Al deze uitingen bevestigen de verandering van de norm die al eerder werd opgemerkt, namelijk dat universiteiten, als 'werkplaats' van wetenschappers en voornamelijk kennisinstellingen, de verantwoordelijkheid moeten nemen voor de integriteit van wetenschap vanuit de bevordering van een goed onderzoeksklimaat. Dit impliceert de visie op wetenschappelijke integriteit als 'aspect van wetenschap' plaats maakt voor een visie waarbinnen de integriteit van wetenschap als 'basisbehoefte' wordt gezien en het illustreert de eerdere verschuiving.

---

⁹⁹ Karel Berkhout, Esther Rosenberg, 'Universiteiten treden op tegen fraude' (versie 20 maart 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5572-4XT1-DYRY-N06S-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

¹⁰⁰ Margriet van der Heijden, 'Ethiekles is een sluitpost' (versie 25 februari 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:551W-5C31-DYRY-N42S-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Veranderde normering

Anderhalf jaar na Stapel, dient zich een nieuwe kwestie aan. De Vrije Universiteit (VU) heeft de verdediging van promovenda Karima Kourtit op het laatste moment afgelast, omdat er sprake is van ‘diverse onvolledigheden’ in het proefschrift. De decaan van de faculteit waar de promovenda haar aanstelling heeft, stelt ‘dat de lat voor aankomende doctors hoger is komen te liggen. [...] Vijf jaar geleden hadden we een lijstje met errata toegevoegd, maar de tijden zijn veranderd. Ik wil geen gedoe op mijn faculteit.’¹⁰¹ Wat deze reactie laat zien, is dat een bestaande maatregel, het toevoegen van een lijst met errata, niet langer volstaat om de suggestie van slordige wetenschap te ondervangen. Anders geformuleerd: de publieke visie op wangedrag wordt belangrijker gevonden dan het in de praktijk brengen van de bestaande regels van een universiteit. De norm is sneller veranderd dan de regels aan de universiteit zijn aangepast. En de verandering van die norm wordt in dit geval bovendien letterlijk genoemd.

In 2013 wordt de voormalig promotor van Kourtit, hoogleraar econometrie Peter Nijkamp, door een anonieme klager, beschuldigd van zogenaamd ‘zelf-plagiaat’: het hergebruiken van eigen teksten, zonder de namen van de oorspronkelijke (mede)auteurs als bron te vermelden. Het plagiaat betreft dan het overschrijven van eigen werk, waarmee de publicatielijst van de onderzoeker groeit, maar er geen nieuwe bijdrage wordt geleverd aan het onderzoeksveld. De affaire-Nijkamp doet veel stof opwaaien: wederom wordt er een vooraanstaand hoogleraar beschuldigd van wetenschappelijk wangedrag (Nijkamp is een gevierd onderzoeker: hij is lid van de KNAW en in 1996 wint hij de Spinozapremie. Van 2002 tot 2008 was hij voorzitter van NWO).¹⁰²

---

¹⁰¹ ‘Universiteit mijdt elke schijn van gerommel’ (versie 27 mei 2013), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:58H9-BVH1-DYRY-N3N6-00000-00&context=1516831> (12 december 2019).

¹⁰² Een groep van 84 economen neemt het in een ingezonden brief voor Nijkamp op;; ‘Jezelf citeren, hoe kwalijk is dat?’ (versie 8 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7J-X131-DYRY-NOBX-00000-00&context=1516831> (12 december 2019); ‘Zo erg is zelfplagiat ook weer niet’ (versie 9 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7S-WPN1-DYRY-N39G-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); ‘Zonder bronvermelding’ (versie 7 januari 2014) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7B-XWT1-JC8W-Y1R6-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).; Ianthe Sahadat, ‘Vu verwerpt deel Nijkamp-rapport’ (versie 18 maart 2015), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5FJ2-90N1-JC8W-Y0RW-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); ‘Onderzoek VU naar oeuvre hoogleraar’ (versie 8 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7J-RHG1->

De interne onderzoekscommissie van de VU oordeelt dat er bij zelf-plagiaat sprake is van schijnvertoning en valsspelen: 'De commissie is van mening dat in alle gevallen van hergebruik van eigen teksten (zelfcitatie) een verwijzing naar de oorspronkelijke bron ter plekke opgenomen dient te worden. De commissie bestempelt deze vorm van incorrecte bronvermelding, conform de geldende regels, als plagiaat.'¹⁰³ De rector magnificus van de VU, Frank van der Duyn Schouten, denkt niet dat Nijkamp bewust zelfplagiaat heeft gepleegd en pleit voor nuancering van de discussie over plagiaat en zelfplagiaat. 'Ik vermoed geen opzet. In het verleden ging men er anders mee om.'¹⁰⁴ Wat uit het debat vooral blijkt, is dat de integriteit van de wetenschap ter discussie wordt gesteld, omdat het volstrekt niet helder is waar de grenzen liggen. Ook is er onduidelijkheid over de term 'zelfplagiaat': is het logisch gezien überhaupt mogelijk dat je van jezelf steelt? De grens tussen zelfcitatie en zelfplagiaat blijkt in de praktijk lastig: waar een derde VU-onderzoekscommissie onder leiding van Jaap Zwemmer 'systematisch knip- en plakwerk' in het oeuvre van Peter Nijkamp constateert, is er volgens het LOWI hoogstens sprake van 'verwijtbare onzorgvuldigheid'.¹⁰⁵ Het verweer van Nijkamp haakt aan op die onduidelijkheid: 'Als we willen dat het anders gaat, prima, maar verander dan vanaf nu de praxis. Nu ben ik het slachtoffer van niet-bestaande regels.'¹⁰⁶

Ook hier blijkt weer: in het verleden ging men er anders mee om. De norm is verschoven maar de regels nog niet. Als gevolg van nieuwe opvattingen over een wetenschappelijke norm, wordt de gedragscode omtrent het hergebruiken van eigen werk in 2014 aangepast. In 2016 wordt Nijkamp door de rechter vrijgepleit van plagiaat.¹⁰⁷

JC8W-Y2NB-00000-00&context=1516831. (12 december 2019). Marcel aan de Brugh, 'Ik heb niets met status' (versie 6 februari 2016), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5J1D-0771-DYRY-N2CW-00000-00&context=1516831> (12 december 2019).

¹⁰³ Tonie Mudde, "'Je borduurt altijd voort op eerder werk'" (versie 9 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7P-X5Y1-DYRY-N13V-00000-00&context=1516831> (12 december 2019).

¹⁰⁴ 'Onderzoek VU naar oeuvre hoogleraar'.

¹⁰⁵ Petra Vissers, 'Stiekeme mailers en 'salamiwetenschap', (versie 1 juni 2016) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5JX1-4V91-DYRY-N2H9-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019); ¹⁰⁵ 'Jezelf citeren, hoe kwalijk is dat?'; Pieter Drenth, 'Zelfplagiaat bestaat niet want je besteelt jezelf niet' (versie 9 april 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5BY0-YMX1-DYRY-N10X-00000-00&context=1516831> (12 december 2019).

¹⁰⁶ 'Zonder bronvermelding'.

¹⁰⁷ Tonie Mudde, 'Econoom Nijkamp (VU) vrijgepleit van sjoemelen' (versie 13 januari 2016) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5HV7-DVF1-JC8W-Y4HS-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

De dialoog

Pas in januari 2014 verschijnt er een eerste artikel waarin wordt gesteld dat er gebrek is aan (openbaar) debat over de vraag 'wat de kwaliteit van wetenschap eigenlijk inhoudt en welk doel het dient'.¹⁰⁸ Het artikel is geschreven door Huub Dijkstra, wetenschapsfilosoof en betrokken bij het initiatief Science in Transition.

Wat zou het mooi zijn als dit stuk kon beginnen met de vaststelling dat de snel oplopende reeks fraudezaken door wetenschappers in Nederland de deur heeft geopend voor een debat over wat kwaliteit in de wetenschap eigenlijk is. Maar helaas. [...] Zeker, in alle universitaire beleidsprogramma's wordt de aandacht voor wetenschapsethiek benadrukt. Maar dit zijn dode letters zolang een discussie over waar wetenschap nu eigenlijk voor bedoeld is achterwege blijft. Als een discussie uitblijft over wat nu de juiste manier is om onderzoek te waarderen, worden 'publicaties' doel op zich en verstomt de discussie over wat wetenschap wel wil betekenen. Universiteiten en wetenschappelijke instellingen zouden als zelfbewuste corporatieve organisaties de schroom over een debat moeten afwerpen. Anders wordt dat gesprek wel door anderen gevoerd.¹⁰⁹

Na de publicatie van dit artikel verschijnen er inderdaad diverse opiniestukken en interviews van hoogleraren die de inhoudelijke beschouwing op 'de crisis van de wetenschap' delen (een crisis die wordt gekenmerkt door bezuinigingen van het hoger onderwijs, tijdelijke contracten van academisch personeel, en schandalen rondom de wetenschappelijke integriteit). Een paar daarvan illustreren hoe de wetenschappelijke norm is veranderd. Beatrice de Graaf, hoogleraar Internationale Betrekkingen in Utrecht, constateert een gebrek aan erkenning voor het belang van kennis, buiten een economische waarde: de debatten over fraude en plagiaat geven hier naar haar visie blijk van.¹¹⁰ In dit opiniestuk bespreekt De Graaf de waarde van kennis en de verantwoordelijkheid van universiteiten de kwaliteit daarvan te waarborgen. Dit is een nieuwe bevestiging van de opvatting dat universiteiten verantwoordelijk zijn voor de integriteit van wetenschap. Ook Richard Gill, hoogleraar Statistiek in Leiden, constateert dat het binnen de universiteiten

---

¹⁰⁸ Huib Dijkstra, 'Wetenschap mag niet alleen om publicatie gaan' (versie 9 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7S-WPN1-DYRY-N39H-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

¹⁰⁹ 'Wetenschap mag niet alleen om publicatie gaan'

¹¹⁰ Beatrice de Graaf, 'De universiteit biedt 'service', dat is meer dan het platte nut' (versie 31 mei 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5CBF-SFY1-JC8W-Y2SK-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

schort aan inhoudelijke, wetenschappelijke discussie: heldere criteria waaraan wetenschap in normatief opzicht zou moeten voldoen, binnen een onderzoekscultuur waar de kwaliteit van wetenschap telt, in plaats van de kwantiteit.

'Het feit dat de VU de klacht van de klokkenluider in behandeling neemt, maar niet de drie hoofdstukken uit het proefschrift [...] Waar het mij om gaat, is dat de VU die promotie doordrukt zonder een serieuze wetenschappelijke discussie te voeren.'¹¹¹

Ten slotte wordt er door Cyrille Fijnaut, vertrouwenspersoon wetenschappelijke integriteit in Tilburg, gesteld dat plagiaat in een ander daglicht is komen te staan, als gevolg van het belang dat er wordt gehecht aan publicaties. 'Misschien dat er dertig jaar geleden gewoon wat wijwater overheen gesprekeld werd als er onenigheid was.'¹¹²

Uit de opiniestukken van Dijkstra en De Graaf, en de interviews met Gill en Fijnaut blijkt dat er discussie is over de manier waarop de betrouwbaarheid van wetenschap ondersteund kan worden, en dat dit van essentieel belang is voor de kwaliteit van wetenschap. De expliciete connectie tussen betrouwbaarheid en kwaliteit van wetenschap, is na het lezen van dit hoofdstuk misschien evident. Toch is het niet eerder zo ondubbelzinnig opgeschreven.

Een nieuwe gedragscode

In 2018 wordt er wederom een nieuwe code wetenschappelijke integriteit gelanceerd (de aanpassing na de zaak-Nijkamp betrof slechts een amendement, geen nieuwe code). Het is onmiskenbaar dat de affaires van Stapel en Nijkamp van grote invloed zijn geweest bij de opstelling van de nieuwe code. Dit komt onder andere naar voren in het accent op de verantwoordelijkheid van de universiteiten, de zogenaamde 'zorgplicht': 'niet alleen de individuele onderzoeker is verantwoordelijk voor het bewaken van integriteit, maar ook zijn

---

¹¹¹ Ianthe Sahadat, "'Idioot dat de VU dit binnenskamers wil houden'", (versie 25 juni 2014) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5CH7-RK81-DYRY-N07D-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

¹¹² Marcel aan de Brugh, 'We zijn te zacht voor de echte fraudeurs' (versie 23 mei 2015), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5G24-VY81-JC8W-Y1H5-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

werkgever. Dat is uniek, en trekt internationaal de aandacht.’¹¹³ En ook de uitvoeriger formulering van plagiaat, en een aangebracht onderscheid tussen ‘schending van wetenschappelijke integriteit’, ‘bedenklijk gedrag’ of ‘lichte tekortkomingen’, lijkt tenminste geïnspireerd op de zaak-Nijkamp. Er is ook kritiek. Zo meent voormalig LOWI-voorzitter Kees Schuyt in een interview met de *Volkkrant* dat de regels in de wetenschap te algemeen en bovendien vaag geformuleerd zijn. Met als gevolg dat het onduidelijk blijft of een bepaalde zaak een integriteitskwestie betreft, of kwalitatief slecht onderzoek: ‘Ik stel vast dat er verwarring is van integriteit en kwaliteit. [...] Slecht onderzoek moet je als universiteit ondervangen met goed onderzoeksbeleid [...]. Fraude, van plagiaat tot datamanipulatie, vergt scherp integriteitsbeleid.’¹¹⁴

Het is jammer dat er in de kranten geen debat volgt over de nieuwe gedragscode, waarin maar liefst 61 gedragsnormen zijn opgenomen. Desondanks geeft het debat omtrent de affaires Stapel en Nijkamp aan, dat verschuiving die er plaatsvindt over de wetenschappelijke norm, aanleiding is tot het herzien van de regels.

---

¹¹³ Willem Schoonen, ‘In de fout gaan op de universiteit’ (versie 29 september 2018), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5TC8-C9B1-DYRY-X1ND-00000-00&context=1516831>. (december 2019)

¹¹⁴ Martijn van Calmhout, ‘Tuchtrecht ook voor wetenschap’ (versie 1 december 2014) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5DR7-9VS1-DYRY-N546-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Conclusie

Hoofdvraag en methode

Het vertrouwen in de wetenschap is de afgelopen 2 decennia flink gedaald. Gevallen waarin wetenschappelijke fraude aan het licht is gekomen, en studies die hebben aangetoond dat veel onderzoek slecht wordt opgezet en uitgevoerd, hebben bijgedragen aan dit beeld. Zoals in het Voorwoord heb aangegeven, was ik nieuwsgierig naar de context achter het ontstaan van dit beeld, en vond ik het interessant om te onderzoeken of er wellicht iets was veranderd aan de normen, de grenzen en de definitie die we hanteren ten aanzien van integere wetenschap. Waren de 'spelregels' nog vergelijkbaar met de spelregels van voorheen? Of werden er appels met peren vergeleken? Duidelijkheid over de context, de normen en de spelregels is belangrijk, omdat het een beeld van 'in crisis verkerende wetenschap' zou kunnen toetsen.

Voor een onderzoek naar de naar de *norm* waarmee de integriteit van wetenschap wordt beoordeeld, en een mogelijke verandering van die norm, is een historisch perspectief heel zinnig: vanuit een vergelijking door de tijd kan worden vastgesteld of er al dan geen sprake is van een verschuiving van de wetenschappelijke norm. Om dit na te gaan, is er onderzocht hoe het publieke debat over plagiaat blijk zou geven van deze verandering. En daarom is de volgende onderzoeksvraag gesteld:

Op welke manier illustreert het verloop van het publieke debat over plagiaat in onderzoek, tussen 1990-2020, een verschuiving van de norm ten aanzien van wetenschappelijke integriteit in Nederland?

De keuze voor een casestudy over plagiaat, heeft als reden dat de meeste klachten over wangedrag bij CWI's plagiaat betreffen. Daarmee was de verwachting dat als er in het publieke debat blijk zou zijn van een verschuiving van de norm, het thema plagiaat daarin veelvuldig naar voren zou komen. De reden dat er is gekozen om te kijken naar het publieke debat over dit onderwerp, is een pragmatische: de twee pogingen om de wetenschappelijke norm te onderzoeken vanuit de academie, waren op niets uitgelopen.

De start van het debat

Een eerste moment waarop er binnen het debat een verschuiving van de visie ten aanzien van de integriteit van wetenschap kan worden opgemerkt, is tijdens de affaire van René Diekstra in 1996. Diekstra wordt beschuldigd van plagiaat, wat aanleiding is voor een artikel waarin er een onderscheid wordt gemaakt tussen verschillende vormen van wangedrag, 'waar deze voorheen nog al eens door elkaar gebruikt worden'. Deze differentiatie is een voorbeeld van begripsverruiming enerzijds, en strakker definitie anderzijds. Daarnaast blijkt uit het debat over de zaak, dat de visie op wangedrag is veranderd ten opzichte van een aantal jaar daarvoor. Tijdens de publicatie van *Valse Vooruitgang* van Frank van Kolfsoorten in 1993, wordt wangedrag binnen de wetenschap gebagatelliseerd of zelfs beoordeeld als inherent aan de wetenschapspraktijk. Ook wordt gesteld dat het voornamelijk promovendi zijn die de fout in gaan, en wangedrag daarnaast niet voorkomt binnen de exacte wetenschappen. Bij de ontmaskering van Diekstra is de algemene opvatting anders: het plagiaat wordt door de universiteit bestempeld als 'ethisch onaanvaardbaar' en in de meeste reacties wordt het plagiaat van de hoogleraar afgekeurd. Ook het voornemen tot het opstellen van een gedragscode, en openbaar maken van zaken waarin wangedrag is bewezen, en de aanstelling van een vertrouwenspersoon illustreren dat de visie op wangedrag, vanuit een debat over plagiaat, verandert.

Falende systemen

In 2011 wordt de wetenschappelijke wereld opgeschrikt door het fraude-schandaal van Diederik Stapel. Hoewel Stapel geen plagiaat pleegt, ontstaat er wel een interessant debat, dat wel degelijk illustreert hoe de norm ten aanzien van wetenschappelijke integriteit verschuift. Wat er namelijk gebeurt, is dat universiteiten worden verweten dat zij onvoldoende verantwoordelijkheid dragen voor de kwaliteit van wetenschap. Het wangedrag van Stapel wordt niet gezien als voorbeeld van een 'ontspoorde wetenschapper', maar als voorbeeld van een falend wetenschapssysteem. Deze visie is totaal niet meer te vergelijken met het idee van voorheen, waarbij de naleving van de norm binnen wetenschap wordt gezien als de verantwoordelijkheid van de individuele wetenschapper. Bovendien is het oordeel over de schadelijkheid van wangedrag sinds Stapel anders: nergens is nog een bron te vinden waarin iemand meent dat het wel meevalt met het wangedrag in de wetenschap. Wat de zaak-Stapel ook duidelijk maakt, is

dat de verschoven opvatting over 'goede wetenschap' in het debat, resulteert in verschillende maatregelen: de documenten van de CWI's worden openbaar gemaakt, universiteiten stellen vertrouwenspersonen wetenschappelijke integriteit in, en er vindt een herziening plaats van de gedragscode uit 2004. Oftewel: de nieuwe norm wordt vertaald naar officiële regels. Bovendien zijn de gedragsnormen in de code van 2012 veel explicieter dan in de code van 2004: in de jaren 1990 wordt er nog aangegeven dat er sprake is van 'vloeiende overgangen' tussen acceptabel en verwerpelijk gedrag. Nu wordt dat onderscheid scherper gemaakt. Wat de zaak-Stapel ook tot gevolg heeft, is dat er meer aandacht wordt gevraagd voor het belang van een onderzoekscultuur waar tijd, aandacht en geld worden geïnvesteerd om bijvoorbeeld de begeleiding van promovendi te verbeteren. Verder intensificeert het debat vanaf 2012, waarmee de norm niet per sé verschuift, maar wel meer bekendheid krijgt.

Na Stapel illustreren de affaires rondom Karima Kourtit en Peter Nijkamp dat er wederom een verschuiving van de wetenschappelijke norm plaats vindt. In beide gevallen wordt gezegd dat de getroffen maatregelen een antwoord zijn op 'veranderde tijden', waarmee wordt toegegeven dat de manier waarop een situatie wordt beoordeeld anders is dan voorheen. Wat uit dit voorbeeld blijkt, is dat de publieke visie op wangedrag belangrijker gevonden wordt dan het in de praktijk brengen van de bestaande regels van een universiteit. De norm is sneller veranderd dan de regels aan de universiteit zijn aangepast. In het geval van Nijkamp wordt er bovendien een melding gemaakt van een klacht die voorheen niet bekend stond als wangedrag: waar in 1996 het onderscheid tussen fraude, falsificatie en plagiaat nog moet worden geëxpliciteerd, is er een kleine 20 jaar later sprake van 'zelfplagiat'.

Toelichting op het onderzoek en antwoord op de hoofdvraag

Het vinden van bronnenmateriaal voor deze studie was niet eenvoudig. En het vermoeden dat er een levendige discussie heeft plaatsgevonden over wat integere wetenschap betekent, is er op basis van artikelen in kranten niet gevonden. Zelden werd de vraag gesteld 'waarom vinden we dit belangrijk'? Het is goed mogelijk dat een dergelijk debat wel heeft plaatsgevonden, maar dat dit niet openbaar is gemaakt. Zoals Dijstelbloem suggereerde in zijn opiniestuk in het NRC.

Hoewel de bronnen met zorg zijn uitgezocht, en er een uitgebreide zoektocht en analyse zijn verricht, viel de 'vangst' dan ook wat tegen. Mogelijk heeft dit te maken met de zoekterm 'plagiaat': het feit dat uit dossiers van CWI's blijkt dat plagiaat de meest voorkomende vorm van wangedrag is, betekent niet automatisch dat hiervan een afspiegeling te vinden is in het publieke debat. Daarmee moet de hoofdvraag als volgt worden beantwoordt: uit het debat over plagiaat, zoals dat is beschreven in hoofdstuk 3, blijkt er onvoldoende verschuiving van de wetenschappelijke norm. Buiten discussie over enkele high-profile cases, viel het debat over plagiaat daarbuiten stil.

Nu was er op basis van de zoektermen 'plagiaat' en 'wetenschap' ook enige bijvangst: artikelen waarin debat over wetenschappelijke integriteit wordt gevoerd, maar het debat niet over hoofdzakelijk over plagiaat gaat, en waaruit toch een visie bleek ten aanzien van de wetenschappelijke norm. De zaak-Stapel is hier een goed voorbeeld van.

Op de hoofdvraag van deze studie volgt dan wellicht een wat teleurstellend antwoord, maar er kan op basis van de analyse in deze studie wél iet gezegd worden over de manier waarop de norm verschuift.

In de periode tussen 1990 en 2020 is er voldoende debat waaruit blijkt dat er een nieuwe norm van wetenschappelijke integriteit ontstaat. Het gegeven dat de VNSU in haar branchejaarverslag van 2011 besluit om CWI dossiers vanaf 2005 openbaar te maken, geeft aan dat de visie op openheid veranderd is (er wordt zelfs met terugwerkende kracht transparantie gegeven). Er is sprake van een 'langzaam voortschrijdend inzicht' en de toegenomen transparantie omtrent wetenschappelijke wangedrag is een grote verandering. Wat ook blijkt uit het debat, is dat we wetenschappelijke integriteit belangrijker zijn gaan vinden: de regels voor goede wetenschap zijn gespecificeerd en vastgelegd. We zijn explicieter gaan definiëren wat we wetenschappelijk integer vinden. Daardoor zijn de normen duidelijker, beter na te leven, en bovendien beter te controleren. Als gevolg daarvan is het bewustzijn van wetenschappelijk integer onderzoek toegenomen: het verweer 'geen ervaring met bronvermeldingen te hebben' zou nu niet houdbaar zijn. En ook de toename van het aantal meldingen bij CWI's doet, naast de diversiteit van de klachten, vermoeden dat wetenschappers zich meer dan voorheen bewust zijn van het integriteitsaspect binnen onderzoek. Met andere woorden: de normsverschuiving blijkt niet alleen uit de inhoud van het debat, maar ook uit het gegeven dát er debat gevoerd wordt.

Wanneer we het debat over wangedrag beter bekijken, is er een lijn zichtbaar waaruit blijkt dat de manier waarop er naar wetenschap wordt gekeken, en onderzoek wordt beoordeeld en gecontroleerd, een grote verandering heeft doorgemaakt. De visie op wat begin jaren 1990 als wetenschappelijk integer gold, is niet te vergelijken met de huidige visie. Dat betekent niet dat onderzoek van vóór 1990 niet integer is gebeurd, net zo min als het omgekeerde geldt. Wat de analyse van het debat voor dit onderzoek aantoont, is dat negatieve beeld over de betrouwbaarheid van onderzoek niet alleen onvolledig, maar ook onterecht is.

Vervolgonderzoek

Er zijn een aantal suggesties te doen voor vervolgonderzoek, om de bevindingen uit dit onderzoek kracht bij te zetten, of om de bestudering van een verschoven wetenschappelijke norm vanuit een ander perspectief of een andere methode te benaderen.

Aanvullend op een analyse van kranten, zou er gekeken kunnen worden naar het debat in universiteitsbladen, en online beschikbaar gemaakte bijeenkomsten van Studium Generale. Maar ook podcasts, radiofragmenten, platforms als Scienceguide en Science in Transition, beeldmateriaal van actualiteitenprogramma's en programma's over wetenschap kunnen bruikbaar zijn. Verder zou er gezocht kunnen worden naar materiaal van journalisten die veel publiceren of hebben gepubliceerd over het thema, zoals Frank van Kolfschooten, Martijn van Calmhout, en Rutger Bregman (het waren immers twee journalisten van Vrij Nederland die in augustus 1996 het plagiaat van René Diekstra aan het licht brachten).

Wat verder interessant blijft, is om te achterhalen hoe de visie op wetenschap binnen de academie zelf is veranderd. Daarvoor zouden er interviews met wetenschapshistorici of leden van CWI's gehouden kunnen worden.

Wat dat er meer historisch onderzoek verricht moet worden naar de norm van integere wetenschap, en de verschuiving daarvan, staat niet ter discussie. Buiten het artikel van 'Heterogeneity in European Research Integrity Guidance: Relying on Values or Norms?' van Simon Godecharle heb ik geen studies kunnen vinden die de norm van integere wetenschap, vanuit historisch perspectief, hebben onderzocht.

Literatuurlijst

Literatuur

Abma, Ruud, *De publicatiefabriek. Over de betekenis van de affaire Stapel* (Nijmegen 2013).

All European Academies (ALLEA), *The European Code of Conduct for Research Integrity* (revised edition 2017), <https://allea.org/wp-content/uploads/2017/05/ALLEA-European-Code-of-Conduct-for-Research-Integrity-2017.pdf> (18 juni 2019).

'ALLEA publishes revised edition of The European Code of Conduct for Research Integrity' (versie 10 mei 2020), <https://allea.org/allea-publishes-revised-edition-european-code-conduct-research-integrity/> (24 maart 2020).

Achterberg, Ries, 'Praat met elkaar over integriteit onderzoek' (versie 18 oktober 2013), <https://www.dub.uu.nl/nl/nieuws/%E2%80%98praat-met-elkaar-over-integriteit-onderzoek%E2%80%99> (3 januari 2020)

Anderson, Christopher 'The Aftermath of the Gallo Case', *Science*, New Series 263 (1994) 20-22.

Banks, George C., Steven G. Rogelberg and Haley M. Woznyj, 'Evidence on Questionable Research Practices: The Good, the Bad, and the Ugly', *Journal of Business and Psychology* 31 (2016) 323-338.

Bloomfield, Harold, Peter McWilliams, *How to Heal Depression* (Thorsons 1995).

Bonn, Noémie A. and Wim Pinxten, 'A decade of empirical research on research integrity: what have we (not) looked at?', *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics* 14 (2019) 41, 338-352.

Bouter, Lex, Joeri Tijdink, Nils Axelsen, Brain C. Martinson and Gerben ter Riet, 'Ranking major and minor research misbehaviors: results from a survey among participants of four World Conferences on Research Integrity', *Research Integrity and Peer Review* 1 (2016) 17.

Broad, William, and Nicholas Wade, *Betrayers of the Truth* (New York 1983)

Cohen, Jon, 'Gallo Guilty of Misconduct', *Science* New Series 259 (1993) 5092, 168-170.

Consoli, Luca, 'Scientific misconduct and science ethics: a case study based approach', *Science and Engineering Ethics* 12 (2006), 533-541.

Cullington, Barbara J., 'Congress passes NIH Bill', *Science* 230 (1985) 525.

Diekstra, Rene F.W., *Het onderste boven. Zorg voor de psyche* (Amsterdam 1996).

Duyx, Bram, *Standing on one shoulder. Citation bias in the epidemiological literature* (Maastricht 2019).

- Fanelli, Daniele, 'How Many Scientists Fabricate and Falsify Research? A Systematic Review and Meta-Analysis of Survey Data' (versie 29 mei 2009), <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0005738> (18 juni 2019).
- Franssen, Thomas, Wout Scholten, Laurens Hessels en Sarah de Rijcke, 'The Drawbacks of Project Funding for Epistemic Innovation: Comparing Institutional Affordances and Constraints of Different Types of Research Funding', *Minerva* 56 (2018) 11-33.
- Glick, Jeniffer L., 'On the potential cost effectiveness of scientific audits', *Accountability Research* 1 (1989) 1, 77-83.
- Godecharle, Simon, Benoit Nemery and Kris Dierickx, 'Guidance on research integrity: no union in Europe', *The Lancet* 381 (2013), 1097-1098.
- Godecharle, Simon, Benoit Nemery and Kris Dierickx, 'Heterogeneity in European Research Integrity Guidance: Relying on Values or Norms?', *Journal of Empirical Research on Human Research Ethics: An International Journal* 9 (2014) 79-90.
- Hiney, Maura, 'Research Integrity: What it Means, Why it Is Important and How we might Protect it' (versie december 2015), <https://www.scienceurope.org/our-resources/briefing-paper-on-research-integrity-what-it-means-why-it-is-important-and-how-we-might-protect-it/> (november 2019).
- Horbach, Serge P.J.M., Eric Breit and Sven-Erik Mamelund, 'Organisational responses to alleged scientific misconduct: Sensemaking, sensegiving, and sensehiding', *Science and Public Policy* 46 (2019) 415-429.
- Horbach, Serge P.J.M., Willem Halfman, 'Promoting Virtue or Punishing Fraud: Mapping Contrasts in the Language of 'Scientific Integrity'', *Science and engineering ethics* 23 (2017), 1461-1485.
- Hull, David L., 'Scientists behaving badly', *The New York Review of Books*, 3 december 1998.
- Ian St. James Roberts, 'Cheating in Science', *New Scientist* 72 (1976) 1028, 466-469.
- Ioannidis, John P.A., 'Meta-research: Why research on research matters', *PLoS Biol* 16 (2018) 3.
- Ioannidis, John P.A., 'Why Most Published Research Findings Are False' (versie 30 augustus 2005), <https://doi.org/10.1371/journal.pmed.0020124> (versie 3 januari 2020).
- John, Leslie K., 'Measuring the Prevalence of Questionable Research Practices With Incentives for Truth Telling', *Psychological Science* 23 (2012) 5, 524-532.
- Kaiser, Jocelyn, 'A Misconduct Definition that Finally Sticks?', *Science*, New Series 286 (1999), 391.
- Koninklijke Nederlandse Academie van Wetenschappen (KNAW), *Wetenschappelijk onderzoek: Dilemma's en Verleidingen* (rapport KNAW; Amsterdam 2005).
- Koshland Jr. Daniel E., 'Fraud in Science', *Science* New Series 235 (1987).
- LaFolette, Marcel C., 'The Evolution of the "Scientific Misconduct" Issue. An Historical Overview, ' (versie 18 november 2019), <https://doi-org.proxy.library.uu.nl/10.1111/j.1525-1373.2000.22423>. (8 juli 2008).

- Leezenberg, Michiel, en Gerard de Vries, *Wetenschapsfilosofie voor geesteswetenschappen* (Amsterdam 2017).
- Martinson, Brain, Melissa S. Anderson and Raymond de Vries, 'Scientists behaving badly', *Nature* 435 (2005) 737-737.
- Merton, Robert, K., *The Sociology of Science: Theoretical and Empirical Investigations*, (Chicago 1973).
- Peels, Rik, Jeroen de Ridder, Tamarinde Haven, Lex Bouter, 'Value pluralism in research integrity', *Research integrity and Peer Review*, (versie 22 augustus 2019) [10.1186/s41073-019-0076-4](https://doi.org/10.1186/s41073-019-0076-4), (12 januari 2020).
- Rathenau Instituut, Vertrouwen in de wetenschap, <https://www.rathenau.nl/nl/wetenschap-cijfers/impact/vertrouwen-de-wetenschap/vertrouwen-de-wetenschap> (rapport Rathenau Instituut, Den Haag 2018).
- Resnik, David B., *The Ethics of Science. An Introduction* (New York 1998).
- Resnik, David. B, 'From Baltimore to Bell Labs. Reflections on Two Decades of Debate about Scientific Misconduct', *Accountability in Research* 10 (2003) 123-135.
- Saarloos, Wim van, José van Dijck, 'Wetenschap is niet maar een mening' (versie 3 januari 2017) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5MJ6-YJC1-DYMH-R42P-00000-00&context=1516831> (5 december 2019).
- Smit, Mathijs, 'De val van Don Poldermans', *Medisch Contact* (versie 11 april 2012) <https://www-medischcontact-nl.proxy.library.uu.nl/nieuws/laatste-nieuws/artikel/de-val-van-don-poldermans.htm>
- Sovacool, Benjamin K. 'Exploring Scientific Misconduct: Isolated Individuals, Impure Institutions, or an Inevitable Idiom of Modern Science?', *Bioethical Inquiry* 5 (2008) 271-282.
- Stapel, D. *Ontsporing* (Amsterdam 2012).
- Steneck, Nicholas H., 'Confronting Misconduct in Science in the 1980s and 1990s: What has and has not been accomplished?' *Science and Engineering Ethics* 5 (1999) 161-176.
- Steneck, Nicholas H., 'Fostering Integrity in Research: Definitions, Current Knowledge, and Future Directions', *Science and Engineering Ethics* 12 (2006) 53-74.
- Tempelman, Olaf, 'Dat Dymph van den Boom nu zelf is betrapt op flink wat plagiaat, is welbeschouwd bijna logisch' (versie 7 juni 2019), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5W8Y-S011-DY0X-94MB-00000-00&context=1516831> (5 mei 2020).
- Tijdink, Joeri, *Publish or Perish* (Amsterdam 2016).
- Urlings, Miriam, *Selective citation and its consequences* (Maastricht 2019).

Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VNSU), *Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit* (Den Haag 2004, herziene versie 2014), https://vsnu.nl/files/documenten/Domeinen/Onderzoek/Code_wetenschapsbeoefening_2004_%282014%29.pdf (6 juni 2019).

Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), *Nederlandse Gedragscode Wetenschappelijke Integriteit* (Den Haag 2018), <https://www.vsnu.nl/files/documenten/Nederlandse%20gedragscode%20wetenschappelijke%20integriteit%202018.pdf> (6 juni 2019).

Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), *VSNU Branchejaarverslag 2011*, <http://branchejaarverslag2011.vsnu.nl/> (Jaarverslag, Den Haag 2012).

Word Congress on Research Integrity (WCRI), *Singapore Statement on Research Integrity* (versie 2 mei 2020), <https://www.wcrif.org/guidance/singapore-statement> (Singapore 2010).

Woolf, Patricia, 'Fraud in Science. How Much, How Serious?' (versie oktober 1981), <https://philpapers.org/rec/WOOFIS> (15 augustus 2019).

Websites

<https://vsnu.nl/publicatie-klachten-wetenschappelijke-integriteit.html>

<https://allea.org/code-of-conduct/>

<https://wcrif.org/wcri2019>

<https://www.nwo.nl/onderzoek-en-resultaten/programmas/replicatiestudies>

<https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/fundamenteel->

[onderzoek/programmas/programma-detail/bevorderen-van-verantwoorde-onderzoekspraktijken/](https://www.zonmw.nl/nl/onderzoek-resultaten/fundamenteel-onderzoek/programmas/programma-detail/bevorderen-van-verantwoorde-onderzoekspraktijken/)

<https://scienceintransition.nl/>

<https://lowi.nl/>

<https://www.nsri2020.nl/>

<https://printeger.eu/>

Data

Abrahams, Frits, 'Diekstra in een vlucht naar voren' (versie 2 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0MG0-0150-W0DS-00000-00&context=1516831>. (12 december 2016)

AMC ontwerpt gedragscode voor onderzoek', (versie 26 juli 2001), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48KV-0G20-0150-V3NC-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019);

Baart, Suzanne, 'Bedrog bij medisch onderzoek kan fataal zijn' (versie 6 december 1997), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-X0R0-0150-V39G-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

Berkhout, Karel, en Esther Rosenberg, 'Universiteit laks in opsporen en bestraffen van plagiaat' (versie 11 februari 2012), <https://advance-lexis->

com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:54XW-JP71-DYRY-N52Y-00000-00&context=1516831. (12 december 2019)

Berkhout, Karel, Esther Rosenberg, 'Universiteiten treden op tegen fraude' (versie 20 maart 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5572-4XT1-DYRY-N06S-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

Berkhout, Karel, Esther Rosenberg, 'Minder schrijven, meer lezen' (versie 22 september 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:56N4-G1X1-JC8W-Y4YR-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019);

Berkhout, Karel, Ellen de Bruin, 'Slordig omgaan met slordigheden Co-auteurs willen zich terugtrekken' (versie 15 september 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:56K5-9NM1-JC8W-Y4J0-00000-00&context=1516831> (12 december 2019)

Berkhout, Karel, Esther Rosenberg, 'Aanscherping van code tegen plagiaat' (versie 15 juni 2012) (<https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:55WK-K561-JC8W-Y4PX-00000-00&context=1516831>) (12 december 2019)

Berkhout, Karel, Esther Rosenberg, 'Op zoek naar zonden' (versie 14 januari 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:54RC-TPW1-JC8W-Y4FW-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Berkhout, Karel, 'Een kunstzinnig kopiërende hoogleraar' (versie 11 oktober 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:56SS-0491-JC8W-Y4V4-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

Brugh, Marcel aan de, 'Het is erger dan fraude, het is slordig' (versie 21 januari 2017), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5MP0-MGB1-JC5G-145N-00000-00&context=1516831> (12 december 2019)

Brugh, Marcel aan de, 'Zelfplagiaat valt in groot grijs gebied' (versie 3 april 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5BWR-JMF1-DYRY-N0C9-00000-00> (12 december 2019)

Brugh, Marcel aan de, 'We zijn te zacht voor de echte fraudeurs', (versie 23 mei 2015), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5G24-VY81-JC8W-Y1H5-00000-00&context=1516831>.

Bouma, Joop, 'Universiteiten kijken naar betere controle op fraude' (versie 20 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53V5-FVG1-DYRY-N44Y-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

- 'Brieven over fraude' (versie 11 februari 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:54YB-CKC1-JC8W-Y3MJ-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Buikhuisen, W., 'Diekstra's kritiekloze overschrijven van platitudes is nog geen plagiaat' (versie 7 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0MNO-0150-W170-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Calmhout, Martijn van, 'Akademie wil af van term zelf-plagiaat' (versie 3 april 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5BWM-9371-JC8W-Y448-00000-00&context=1516831> (12 december 2019)
- Calmhout, Martijn van, "'Tuchtrecht ook voor wetenschap' (versie 1 december 2014) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5DR7-9VS1-DYRY-N546-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Dijstelbloem, Huib, 'Wetenschap mag niet alleen om publicatie gaan' (versie 9 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7S-WPN1-DYRY-N39H-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Drenth, P.J.D., 'Wetenschap tussen parafraze en bedrog' (versie 7 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0MNO-0150-W16Y-00000-00&context=1516831>. (12 december 1996).
- Drenth, Pieter, 'Zelfplagiaat bestaat niet want je bestelt jezelf niet' (versie 9 april 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5BY0-YMX1-DYRY-N10X-00000-00&context=1516831> (12 december 2019);
- 'Diekstra vergat bron' (versie 14 augustus 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0M00-0150-W382-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- 'Diekstra gewist' (versie 29 januari 1997), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-YGK0-0150-Y36S-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019);
- 'Diekstra heeft zich wel vaker vergist' (versie 29 augustus 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MW-0M00-0150-W382-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)
- Duursma, Mark, 'Gedragcode borgt onafhankelijkheid wetenschappers' (versie 8 januari 2005), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:4F6K-TPH0-0150-W225-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019)
- Eijgenraam, Felix, 'Hooggeleerde Malversaties', (versie 17 april 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-TNB0-0150-W4JX-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019);

Fernandez, M., 'Waar komt kennis vandaan en wie kan eigendom zich opeisen? (versie 7 september 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-VVFO-0150-Y041-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

Funnekotter, Bart, 'Een logboek zou slim zijn; Kun je fraude voorkomen?' (versie 11 november 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5478-63J1-JC8W-Y4FM-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019);

Graaf, Beatrijs de, 'De universiteit biedt 'service', dat is meer dan het platte nut' (versie 31 mei 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5CBF-SFY1-JC8W-Y2SK-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Gruyter, Rentsje de, 'Er is veel wangedrag in de wetenschap'; J. de Haes over 'haar' gedragscode (versie 28 juli 2001), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48KT-VFW0-0150-Y531-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Heijden, Margriet van der, 'Ethiekles is een sluitpost' (versie 25 februari 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:551W-5C31-DYRY-N42S-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

'Is Nijkamp voortijdig afgebrand in de krant?' (18 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B9M-N4N1-DYRY-N181-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)

'Jezelf citeren, hoe kwalijk is dat?' (versie 8 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7J-X131-DYRY-NOBX-00000-00&context=1516831> (12 december 2019).

Jong, Sjoerd de, 'Aso's eten meer vlees; Hoe het Tilburgse onderzoek naar 'denken aan vlees' in de krant kwam - of juist niet' (versie 13 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53SN-PSH1-DYRY-NOHB-00000-00&context=1516831>. (december 2019).

Kolfschooten, Frank van, 'Bedrog in de wetenschap' (versie 2 april 1992), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:57JR-G1Y1-DYRY-N4JP-00000-00&context=1516831> (12 december 2019).

Laan, Martin van der, 'Affaire Diekstra' (versie 11 december 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-VXV0-0150-Y2K4-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Laan, Martin van der, 'Gesjoemel in het lab. Sleutelen aan de opzet of meetmethoden als de geldschieter erop vraagt' (versie 10 juni 2005), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:4GC6-BC90-0150-Y177-00000-00&context=1516831>;

- Legendijk, Ad, 'Plagiaat in Leiden' (versie 24 augustus 1996), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-PXB0-0150-V3XK-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Maanen, Hans van, 'Boek over bedrog onthult door alles -onder pseudoniem' (versie 24 april 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-Y450-0151-030P-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019);
- Mauve, M., 'Boulevardblad' (versie 22 april 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-TP50-0150-W54F-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Mudde, Tonie, "'Je borduurt altijd voort op eerder werk'" (versie 9 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7P-X5Y1-DYRY-N13V-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Mudde, Tonie, 'Econoom Nijkamp (VU) vrijgepleit van sjoemelen' (versie 13 januari 2016) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5HV7-DVF1-JC8W-Y4HS-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Nieuwstad, Michiel van, 'In de fout' (versie 11 juni 2005), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:4GCD-WRR0-0150-W4NJ-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- 'Onderzoek VU naar oeuvre hoogleraar' (versie 8 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7J-RHG1-JC8W-Y2NB-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- 'Onderzoek vervalsen : je moet nu bijna wel' (versie 28 april 2012), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:55H9-BST1-DYRY-N1VD-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)
- 'Onduidelijke regels over 'zelfplagiaat' (versie 11 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B85-BG21-JC8W-Y4GX-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)
- 'Op drift tot scoren volgt het bedrog' (versie 13 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53SN-GP01-DYRY-N27B-00000-00&context=1516831>. (19 december 2012).
- Persson, Michael, 'Om de academische zuiverheid' (versie 7 februari 2004), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:4CF5-9950-0150-V427-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019).
- 'Reken economen voortaan af op kwaliteit publicaties' (versie 10 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B80-VJX1-DYRY-N3GH-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

- 'Rene Diekstra wil alsnog gelijk halen bij rechter' (versie 20 december 2000), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-Y0T0-0151-0487-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Sahadat, lanthe, 'Vu verwerpt deel Nijkamp-rapport' (versie 18 maart 2015), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5FJ2-90N1-JC8W-Y0RW-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Sahadat, lanthe, "'Idioot dat de VU dit binnenskamers wil houden'", (versie 25 juni 2014 woensdag. <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5CH7-RK81-DYRY-N07D-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Sahadat, lanthe, 'Natuurlijk knip ik uit eigen werk' (versie 21 maart 2015), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5FJP-DBT1-JC8W-Y2FN-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019)
- Scholtens, Broer, 'Lessen in normen' (versie 25 maart 2000), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48KK-NT20-0150-V3F3-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- Schoonen, Willem, 'In de fout gaan op de universiteit' (versie 29 september 2018), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5TC8-C9B1-DYRY-X1ND-00000-00&context=1516831>. (december 2019)
- 'Universiteit mijdt elke schijn van gerommel' (versie 27 mei 2013), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:58H9-BVH1-DYRY-N3N6-00000-00&context=1516831> (12 december 2019).
- 'Verborgten moralisme' (versie 10 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53S3-J4R1-DYRY-N0J2-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019)
- 'Veroordelen Peter Nijkamp is onterecht' (versie 11 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B84-VKS1-JC8W-Y4BP-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019);
- Vissers, Petra, 'Stiekeme mailers en 'salamiwetenschap', (versie 1 juni 2016) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5JX1-4V91-DYRY-N2H9-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).
- ""Wetenschap niet altijd zuiver"" (versie 9 september 2011), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:53RT-NC31-JC8W-Y1X7-00000-00&context=1516831>. (19 december 2019)
- Witteman, W.J., 'Hang naar publiciteit bevordert quasi-wetenschappelijke vondsten; Ook de medische wereld kent dubieuze praktijken die veel publiciteit trekken' (versie 3 juli 1993), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:48MV-V0G0-0150-W3XS-00000-00&context=1516831>. (december 2019).

'Zelfhulp voor verziekte wetenschap' (versie 13 January 2017), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5MMB-NDV1-DYMH-R1CY-00000-00&context=1516831>.

'Zo erg is zelfplagiaat ook weer niet' (versie 9 januari 2014), <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7S-WPN1-DYRY-N39G-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).

Zonder bronvermelding' (versie 7 januari 2014) <https://advance-lexis-com.proxy.library.uu.nl/api/document?collection=news&id=urn:contentItem:5B7B-XWT1-JC8W-Y1R6-00000-00&context=1516831>. (12 december 2019).